

Jean-Luc PATRY¹, Angela GASTAGER

Zalcburgo universitetas • Salzburg University

NEPRIKLAUSOMŲ EKSPERTŲ DILEMOS: VERTYBIŲ ANTINOMIJOS VERTINANT AUKŠTOJO MOKSLO INSTITUCIJAS²

PEER REVIEWERS' DILEMMAS: VALUES ANTINOMIES WHEN EVALUATING HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS²

SANTRAUKA

Atliekant bet kokius įvertinimus, visada atsiranda interesų konfliktų tarp socialinių dalininkų ir jiems patiems. Norint paaiškinti tokias antinomijas, buvo sukurta taksonomija, pristatoma ir aptariama šiame straipsnyje. Kaip pavyzdys panaudotas universitetų įvertinimo procesas, atliekamas nepriklausomų ekspertų.

Taksonomija yra keturių dimensijų: a) išskiriamos septynios vertybių sritys (etinės, metodinės, socialinės ir interaktyvios, teisinės, ekonominės, asmeninės, visuomeninės ir politinės); b) antinomijos gali būti „arba... arba“ (dichotomija; „alternatyvi antinomija“) arba „daugiau ar mažiau“ tipo (labiau išreiškiamas kažkuris klausimas; „palaiptinė antinomija“); c) egzistuoja tikslų svarbos antinomijos (prieštaringi to paties arba kito socialinio dalininko tikslai, t. y. skirtingi tikslai negali būti pasiekti vienu metu) ir priemonių masto antinomijos (nors tikslai ir neprieštarauja vieni kitiems, jų pasiekimo priemonės nesuderinamos), abiem atvejais

ABSTRACT

Whenever evaluations are done, there are antinomies of interests both within and between stakeholders. To account for such antinomies, taxonomy has been developed which will be presented and discussed using the peer-review processes in university evaluations as example.

The taxonomy contains four dimensions: a) seven values domains are distinguished (ethical, methods, social and interactive, legal, economic, personal, and societal values); antinomies can be within or between domains; b) antinomies can be of the either-or-type (dichotomy; “alternative antinomy”), or they can be of the more-or-less type (more of one issue implies less of the other; “gradual antinomy”); c) there are antinomies on the goal dimension (different goals of the same or of different stakeholders are in antinomy, i.e., cannot be achieved simultaneously) and on the means dimension (although the goals are not in antinomy, the means to achieve them

1 J.-L. Patry dalį straipsnio parašė būdamas Melburno Monash universiteto Australijoje kviestiniu mokslininku.

2 Autoriai dėkoja dviem anonimiškiems ekspertams ir Denis Phillips bei Kęstučiui Pukeliui už naudingas pastabas ankstesnėms šio rankraščio versijoms.

1 Part of Patry's contribution was written while he was a visiting scholar at the Monash University, Melbourne, Australia.

2 The authors wish to thank two anonymous reviewers and Denis Phillips and Kestutis Pukelis for their helpful remarks to earlier versions of this manuscript.

gali būti taikoma alternatyvi ir palaipsninė antinomija; d) antinomijos atveju siūloma ir įrodinėjama normatyvinė sprendimų priėmimo hierarchija.

Nepriklausomiems ekspertams vertinant aukštojo mokslo įstaigas, galima aptikti įvairius antinomijų tipus. Pateiksime praktinio vertinimo metu aptiktus pavyzdžius ir detaliai išanalizuosime prototipinę antinomiją: nepriklausomi ekspertai laikomi socialiniais dalininkais, todėl bus aptarti jų interesai ir tikslai (vieno socialinio dalininko vidaus antinomijos). Taikant normatyvinę hierarchiją, galima atrasti sprendimą, bet negalima pakeisti vertintojų asmeninių sprendimų.

PAGRINDINIŲ TERMINŲ APIBRĖŽIMAI

- *Aukštojo mokslo institucijos* – tai vertinimo antinomijų analizės duomenų bazė, kurią nepriklausomi ekspertai, dirbantys įvairiose aukštojo mokslo institucijose – universitetų katedrose, taikomuosiuose universitetuose, pedagoginiuose universitetuose ir pan. (Austrijoje, Šveicarijoje, Lietuvoje ir kitose šalyse), vertina remdamiesi savo patirtimi.
- *Ekspertinis vertinimas* – ekspertų komandos atliekamas vertinimas apie institucijos veiksmingumą specifiniais aspektais, pavydžiui švietimo, tyrimų ir administravimo klausimais ir pan. Dalis ekspertų yra to paties akademinio lygmens kaip ir vertinami kolegų bei dirba panašiose institucijose.
- *Vertybių dilemos* – kai veiksmas sutelktas į tam tikras vertybes, pavydžiui, etines, asmenines, ekonomines ar teises, t. y. „dilemos“ atveju protagonistas gali atlikti P_1 arba P_2 , bet ne abu. Kitų antinomijų atveju nesuderinamumas nėra griežtas – labiau siekiama kompromiso tarp dviejų vertybių: ryšiai tarp P_1 ir P_2 priklauso tipui *daugiau P_1 , mažiau P_2* ; mes tai vadiname *palaipsninėmis antinomijomis*.

are incompatible), on both dimensions there can be alternative and gradual antinomies; d) a normative hierarchy for decision making in the case of antinomies is proposed and argued for.

In evaluating higher education institutions with peer review, all types of antinomies can be found. Examples for such antinomies we have encountered in practical evaluations will be given, and a prototypical antinomy will be analyzed in detail: The peers are seen as stakeholders, and their interests and goals will be discussed (antinomies within one stakeholder). Applying the normative hierarchy can help to find a solution, yet it cannot replace the evaluators' personal decision.

DEFINITIONS OF KEY TERMS

- *Higher education institutions* – the database for the analysis of antinomies in peer review valuations of higher education institutions is the authors' own experience as peer reviewers in higher education institutions of different kinds: University departments, Applied Universities, Teachers' Colleges, etc. in Austria, Switzerland, Lithuania and other countries.
- *Peer Review* – the aim of a peer reviewing evaluation is typically to check the institution's effectiveness by a team of experts with respect to specific aspects, such as education, research, and administration. At least some of the reviewers are on the same academic level (“peers”) as the evaluatees and work in similar institutions.
- *Values dilemmas* – in a “dilemma” the protagonist can do *either P_1 or P_2* , but no combination of both. The action is focused on certain values, like ethical, personal, economic, and legal values. In other antinomies the mutual exclusion is not strict, instead there is a trade-off between the two values: the relationship between P_1 and P_2 is of the type *the more P_1 , the less P_2* ; we call it *gradual antinomies*.

ANTINOMIJOS SOCIALINIUIOSE TINKLUOSE

Socialinių tinklų susikirtimo taškuose gali susidaryti antinomijos tarp susijusių asmenų ir institucijų, nes skirtingi žmonės gina skirtingus ir dažnai prieštarigus tikslus bei interesus. Tai tinka ir įvertinimų atžvilgiu: bet kuris socialinis dalininkas (įvertintojus priskiriame prie socialinių dalininkų) susiduria su keliomis antinomijomis tarp vertybių.

Įvertinimo procesų metu tokios antinomijos tarp vertybių pasitaiko gana dažnai: dauguma įvertintojų (Turner, 2003) arba bent jau du trečdaliai (Morris, Cohn, 1993) teigė susidūrę su etinėmis antinomijomis. Trečdalis fondų direktorių, finansavusių įvertinimus, pranešė apie etines antinomijas (Morris, 2007). Taigi tokios antinomijos yra ne išimtis, o taisyklė. Jų, kaip laiko momento ar pavienės sprendimos problemos, modeliavimas nėra pakankamas (žr. Meter, 2006, 151). Įvertinimas turi būti labiau laikomas procesu su nuolat antinomiškais tikslais ir interesais. Pasak M. Morris (2007, 413), „atrodo, kad daug šios srities sunkumų vis dar ignoruojama, dėl ko vėliau vertinant atsiranda antinomijų“. Jas nagrinėti – išankstinė sąlyga ir pirmasis žingsnis, jei ne į sprendimo, tai bent į supratimą ir racionalų tvarkymąsi, kas gali reikšti apgalvotą ir pagrįstą pasirinkimą iš kelių variantų. Šiame darbe pirmiausiai pristatysime pagrindinius duomenis apie naudojamą įvertinimų tipą: aukštojo mokslo institucijų nepriklausomų ekspertų įvertinimą. Antra, pateiksime hierarchinę taksonomiją antinomijų įvertinimams, kurią sudaro keturios tarpusavyje susijusios dimensijos (vertybių sritys; alternatyvi ir palaipsninė antinomijos; antinomijos tikslo ir priemonių lygmenimis; siūloma principų, taikomų, susidūrus su antinomija, hierarchija). Trečia, panaudosime taksonomiją prototipinėms antinomijoms analizuoti nepriklausomų ekspertų atliktuose aukštojo mokslo institucijų

ANTINOMIES IN SOCIAL NETWORKS

In the intersection of social networks antinomies between the involved persons and institutions may occur since different people defend different and often contradicting aims and interests. This holds also in evaluations: any stakeholder (and we include the evaluators among the stakeholders) is confronted with several antinomies between values.

In evaluation processes such antinomies between values are quite frequent: most evaluators (Turner, 2003) or at least two third of them (Morris & Cohn, 1993) reported that they had encountered ethical antinomies. As to the directors of foundations that financed evaluations, one third reported ethical antinomies (Morris, 2007). Hence such antinomies are not the exception, but the rule. Modeling them as a moment in time, or as a single problem to be resolved, will not suffice (see Meter, 2006, 151), rather evaluation must be seen as process with persistently antinomic aims and interests. According to Morris (2007, 413), “it appears that many challenges in this domain continue to slip under the radar, causing antinomies later in the evaluation”. Addressing them is a precondition and the first step if not towards a solution, so in any case towards awareness and dealing rationally with them, which might mean a deliberate, yet justified choice among the options. In this paper we present, first, a short background of the type of evaluations with which we are dealing: peer review evaluation of higher education institutions. Secondly we introduce a hierarchical taxonomy of antinomies in evaluations, consisting in four interrelated dimensions (domains of values; alternative and gradual antinomies; antinomies on the goal and on the means levels; and a proposed hierarchy of principles to be applied when confronted with an antinomy). Thirdly we use the taxonomy to analyze prototypical antinomies in peer review evaluations of higher education institutions.

įvertinimuose. Galiausiai aptarsime ryšius tarp skirtingų taksonomijos dimensijų ir jų naudingumą.

1 AUKŠTOJO MOKSLO INSTITUCIJŲ EKSPERTINIS VERTINIMAS

Nepriklausomų ekspertų atliekamas vertinimas – vienas iš įvertinimo tipų. Jį organizuoja įgaliojanti įstaiga (nepriklausoma įstaiga ar politinis prižiūrėtojas) arba pati institucija. Pastaruoju atveju institucija veikia ir kaip įgaliojanti įstaiga, bet dažniausiai įvertinimas inicijuojamas dėl išorinio spaudimo. Paprastai tikslas būna patikrinti institucijos veiksmingumą specifiniais aspektais, pavyzdžiui, dėl švietimo, tyrimų ir administravimo. Dėmesys būna sutelktas į: 1) *institucijos darbą*, kuri rodo joje dirbančių ar besimokančių asmenų arba asmenų, kaip nors susijusių su švietimo institucijos darbo ir mokymosi procesais (tai yra kai kurie iš vertinimo socialinių dalininkų), pasiekimai, požiūris ir pan.; 2) *faktus ir turinį*, pavyzdžiui, studijų turinį, mokslo programą, mokslinius pajėgumus ir pan. Jų autoriai gali būti kita socialinių dalininkų grupė, 3) *procesai ir pagrindinės struktūros* (pvz., sprendimų priėmimo struktūros ir procesai, organizavimas ir pan.), skirti šiam procesui atlikti arba sukurti tokius faktus ir turinį.

Paprastai procedūra vyksta taip: pasirenkama skirtingas kvalifikacijas turinčių ekspertų komanda (mažiausiai vienas ekspertas pagal temą, kuria rūpinasi institucija, dėstymo ir studijavimo ekspertas, vertinimo ekspertas; dažnai būna ir administravimo ekspertas, prireikus – ir praktinio pritaikymo ekspertas). Kai kurie jų yra to paties akademinio lygmens („kolegos“), kaip vertinamieji, ir dirba panašiose institucijose – šis darbas sutelktas būtent į tokius įvertintojus. Paprastai ekspertai privalo deklaruoti nepriklausantys institucijai, kuri bus įvertinama.

Finally the relationships between the different dimensions of the taxonomy and their usefulness are discussed.

1 PEER REVIEW EVALUATIONS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

A peer reviewing evaluation is one type of evaluation among others. It is organized either by a mandating agency (an independent agency or the political supervisor) or the institution itself; in the latter case the institution is also the mandating agency, but initiates the evaluation most often under some external pressure. The aim is typically to check the institution's effectiveness with respect to specific aspects, such as education, research, and administration. The focus is (1) on *the performances of the institution*, represented through the achievements, attitudes, etc., of persons working or studying at that institution or who are involved in any way in the working and learning processes of the educational institution (these are some of the stakeholders of the evaluation); (2) on *the facts and contents* such as the curriculum, the scientific program, the scientific output, etc., whose authors may be another group of stakeholders, (3) on *the processes and underlying structures* (e.g., decision making structures and processes, the organization, etc.) to reach those performances or to develop these facts and contents.

The procedure is typically that a team of reviewers of different qualifications (usually at least an expert on the topic the institution is concerned with, an expert on teaching and learning, and an expert on evaluation; often also an expert in administration and if appropriate one dealing with practical application) is chosen. At least some of the reviewers are on the same academic level (“peers”) as the evaluatees and work in similar institutions – the focus of the present paper lies on these evaluators. The reviewers have usually to declare

Pasak F. A. van Vught ir D. F. Westerheijden (1994), vertinant aukštąjį mokslą, būdingi keturi elementai: vadovaujantis atstovas, įšivertinimas, ekspertinis vertinimas apsilankius vietoje ir ataskaita. Tiksliau, vertinimo procedūras, kuriose dalyvavome, sudarė tokie žingsniai (žr. Speer, 2010; panašaus sąrašo 1 langelis):

1. Įgaliojanti įstaiga (veikianti ir kaip įgaliojantis atstovas) sudaro vertinimo darbotvarkę, į kurią įtraukiami įvertinimo metu atsakytini klausimai.

2. Vertintojus (kolegas ir kitus) parenka įgaliojanti įstaiga.

3. Įvertinta institucija atlieka įšivertinimą, kurio rezultatai pateikiami ataskaita.

4. Ekspertai perskaito ataskaitą, paprašo papildomos medžiagos, jeigu reikia, ir sudaro klausimų, į kuriuos turės atsakyti institucija, sąrašą.

5. Institucija suteikia reikalingą papildomą medžiagą ir atsako į kai kuriuos klausimus.

6. Ekspertai apsilanko institucijoje ir bendraudami su jos žmonėmis bei būdami vietoje ieško atsakymų į klausimus; dažnai tai apima pirmąją atsakomąją reakciją.

7. Ekspertai parašo ataskaitą.

8. Paprastai institucijai suteikiama galimybė pateikti pastabas dėl ataskaitos.

9. Vertintojai (ekspertai) sudaro galutinę ataskaitą ir įteikia ją įgaliojančiai įstaigai.

10. Įgaliojanti įstaiga imasi tolesnių žingsnių (įvertinimo pasekmės ir pan.).

Procedūros gali skirtis, bet bendra struktūra paprastai būna gana panaši. Ši procedūra ir taikoma antinomijų analizei; naudojant kitokią procedūrą, reikia atitinkamai pritaikyti analizę.

Nepriklausomų ekspertų aukštojo mokslo institucijų įvertinimo antinomijų analizės duomenų bazė – tai autorių, kaip nepriklausomų ekspertų, patirtis skirtingose aukštojo mokslo institucijose: universitetų katedrose, taikomuosiuose universitetuose,

their independence from the institution to be evaluated.

According to van Vught and Westerheijden (1994) four elements are characteristic for evaluations in higher education: a managing agent, a self-evaluation, a peer review with site visit, and a report. More precisely, the evaluation procedures we were involved in consisted in the following steps (see also Speer, 2010, box 1, for a similar list):

1. The mandating agency (which acts also as managing agent) formulates an evaluation agenda including the questions to be answered within the evaluation.

2. The evaluators (peers and others) are chosen by the mandating agency.

3. The evaluated institution performs a self-evaluation whose results are documented in a report.

4. The reviewers read the report, ask for additional material if necessary, and formulate a question pool to be answered by the institution.

5. The institution provides the required additional material and responds to some of the questions.

6. The reviewers visit the institution and through interaction with the people of the institution and a site visit look for answers to the questions; frequently this includes a first feedback.

7. The reviewers write a report.

8. Usually the institution has the opportunity to comment on the report.

9. A final report is authored by the peers and handed over to the mandating institution.

10. The mandating institution takes the further steps (consequences of the evaluation, etc.).

The procedures may vary, but the general structure is usually quite similar. This will be the procedure assumed for the analysis of the antinomies; if a differing procedure is used, the analysis needs to be adapted.

The database for the analysis of antinomies in peer review evaluations of higher education institutions to be presented below is the

pedagoginiuose universitetuose ir pan. Austrijoje, Šveicarijoje, Lietuvoje ir kitose šalyse; dėl etinių priešasčių šių institucijų nenurodome. Įvertinimo komitetuose straipsnio autoriai paprastai atlikdavo dėstyimo ir studijavimo ekspertų funkcijas, paprastai programos didaktinės dalies įvertinimą; pedagoginiuose universitetuose visi kolegos buvo dėstyimo ir studijavimo, bet skirtingų sričių specialistai: straipsnio autoriai – švietimo tyrėjai, dauguma kitų kolegų – universitetų, kurių prioritetai ne tokie mokslieški, dėstytojai. Be to, straipsnio autoriai dažnai atliko įvertinimo specialistų funkcijas įvertinimo grupėje; būtent atlikdami šias funkcijas dažniausiai susidurdavo su antinomijomis.

2 KETURIŲ DIMENSIJŲ ANTINOMIJŲ TAKSONOMIJA VERTINANT

Antinomija – tai situacija, kai protagonistas gali pasirinkti vieną iš dviejų galimybių – P_1 arba P_2 . Kiekviena jų pasižymi tam tikra verte (arba verčių rinkiniu), bet pasirinkus P_1 galimybę, nebus pasiektos vertybės, siejamos su galimybe P_2 , o pasirinkus P_2 , su P_1 susijusios vertybės tampa neįmanomos. Kad ir ką protagonistas darytų, vertybės, siejamos su viena ar kita galimybe, bus atmetos. Galima sakyti, kad vertybės, susijusios su P_1 ir P_2 , yra antagonistinės. Vertybės, kuriomis rizikuojama šiose antinomijose, nepriklauso vertintinų programų ar institucijų vertybėms, nebent prieštarautų vertintojų ginamoms ar kitoms įvertinimo procesui svarbioms vertybėms.

Dažnai egzistuoja daugiau nei dvi galimybės ir išplaukiančios vertybės. Pavyzdžiui, S. Delamontas (2005) nurodo keturis antagonistinius vertybių rinkinius, iš kurių

authors' own experience as peer reviewers in higher education institutions of different kinds (University departments, Applied Universities, Teachers' Colleges, etc.) in Austria, Switzerland, Lithuania and other countries; for ethical reasons we do not disclose the respective institutions. The authors' function in the evaluation committees was usually the expert in teaching and learning focusing particularly on the evaluation of the education part of the program; in Teachers' Colleges, all peers were specialists of teaching and learning, but with different foci: the authors were the researchers in education; mostly the other peers were teachers from other Colleges whose priorities were less scientific. In addition, the authors had often the function of evaluation specialists within the evaluation group; it is in this function that they encountered antinomies most frequently.

2 A FOUR-DIMENSIONAL TAXONOMY OF ANTINOMIES IN EVALUATION

An *antinomy* is a situation in which the protagonist has the choice between two possibilities, P_1 and P_2 . Each of these possibilities has a certain value (or set of values) for him or her, but choosing possibility P_1 will result in not achieving the values associated with possibility P_2 , and doing P_2 renders the values related with P_1 impossible. Whatever the protagonist does will break the value related with one or the other possibility. One can also say that the values related with P_1 and P_2 are antagonistic. The values that are at stake in these antinomies are not the values of the programs or institutions to be evaluated unless these are in opposition to the values the evaluators defend or other values that are important within the evaluation process.

Often there are more than two possibilities and ensuing values. Delamont (2005) for instance mentions four antagonistic sets of

įvertintojas gali rinktis: praktinę vertybę, mokslinį reikšmingumą (*immortality*), žlugti pasmerktą projektą ir „nežinomų pasaulių stebuklų tyrinėjimą“. Dėl paprastumo nagrinėsime dvi vienalaikes vertybes.

Jeigu nenurodyta kitaip, šiame darbe sąvoka *vertybės* aprėpia daugiau nei įprastai literatūroje vartojama sąvoka. Ji apima tai, ką atitinkamas asmuo laiko svarbiais dalykais, pvz., jos ar jo interesai, susiję su tuo ką būtina pasiekti ir pan.; tam tikru požiūriu vertybės gali būti laikomos tikslais, kuriuos kažkas nori įgyvendinti. Šiame tekste terminas *tikslas* priešingas *priemonėms*, naudojamiems tiems tikslams pasiekti (žr. 3 taksonomijos dimensiją), ir siekiant išvengti painiavos nebus vartojamas kita reikšme.

Be to, reikia paminėti, kad dauguma vertybių formuojamos kaip maksimumas (pvz., „gauti kuo daugiau informacijos“). Straipsnio autoriai puikiai supranta, kad nedera susitelkti tik ties šiomis vertybėmis ir kad dauguma tokių maksimumų yra nepasiekiami. Jų netinkamumo ir nepasiekiamumo priežastis ta, kad jos visada antinomiškos kitoms vertybėms; norint nagrinėti šias antinomijas, reikia tiesiai nurodyti vertybes, kad būtų atskleistas jų vaidmuo antinomijose ir atitinkamos priešingos vertybės.

Taksonomija, kurią pateiksime, yra keturių tarpusavyje susijusių dimensijų:

- Pirmiausia išskiriamos septynios sritys, svarbios įvertinimo tyrimams;
- Antra, išskiriami du antinomijų tipai: alternatyvios antinomijos (dilemos) ir palaipsninės antinomijos;
- Trečia, išskiriamos tikslų svarbos ir priemonių masto antinomijos;
- Ketvirta, siūloma bandomoji principų, kurie bus naudojami antinomijas įvertinimo tyrimų metu, hierarchija.

J.-L. Patry ir A. Gastager (2004) pritaikė pirmas tris dimensijas mokymui įvertinti tam tikrame universitete. Šiame darbe pirmoji

values an evaluator may have to choose from: practical value, scholarly immortality, project doomed to fail, and explore the wonders of unknown worlds. For sake of simplicity, we will deal only with two simultaneous values.

Unless specified otherwise, throughout this paper the concept of *values* is broader than typically used in the literature; it includes what is regarded as important, relevant or necessary to achieve from the standpoint of the respective person and includes his or her interests, etc. In some way, values can be seen as goals someone wants to achieve; however, in this text the term “goal” is opposed to the means that someone uses to achieve these goals (see the third dimension of the taxonomy below) and will not be used elsewhere to avoid confusion.

It must also be mentioned that many of the values are formulated as maximum (e.g., “getting as much information as possible”). The authors are well aware that focusing uniquely on such values is inappropriate, and that many of these maximum values are unattainable. The reason for their inappropriateness and unattainability is always that they are antinomic with other values; to address these antinomies it is necessary to put the values bluntly so that their role in the antinomies and the respective opposite values can be revealed.

The taxonomy to be presented has four interrelated dimensions:

- First, seven domains that are relevant in evaluation studies are distinguished.
- Second, two types of antinomies are distinguished: alternative antinomies (dilemmas) and gradual antinomies.
- Third, antinomies on the goal and on the means dimensions are distinguished.
- Fourth, a tentative hierarchy of principles to be used when trying to solve antinomies in evaluation studies is proposed.

The first three dimensions have been applied to the evaluation of teaching in a specific university in Patry and Gastager (2004). In the present paper, the first dimension has

dimensija šiek tiek patobulinta, pridėta ketvirtoji dimensija ir visos pritaikytos nepriklausomam aukštojo mokslo institucijų ekspertiniam įvertinimui.

2.1. VERTYBIŲ SRITYS

Norint identifikuoti vertybių antinomijas vertinant, pirmiausia reikia išskirti tas, kurios yra „statomas ant kortos“ (svarbiausios). Vengiant siauro požiūrio, naudinga sudaryti galimų antinomijoje būsiančių vertybių sąrašą, kad nebūtų pamiršta nė viena svarbi sritis.

Vertintojų (Gastager, Patry, 2006) antinomijų meta-įvertinimo metu buvo išskirtos šešios vertybių sritys: etinės, metodinės, socialinės ir interaktyviosios, teisinės, ekonominės ir asmeninės; vėlesni tyrimai parodė, kad reikalinga ir septinta sritis – visuomeninės vertybės. Šešios iš septynių sričių minimos literatūroje apie įvertinimą; retai kalbama tik apie ekonominę sritį. Šiame straipsnyje aptariant sritis pateikiami keli pavyzdžiai iš ekspertinio aukštojo mokslo institucijų vertinimo. Pavyzdžiai nėra išsamūs, tik iliustruoja svarbiausias vertybes.

1. *Etinės vertybės* apima etiškai pagrįstas vertybes: sąžiningumą ir skaidrumą (pvz., aiškinant vertinimo priemones ir pagrindinius dalykus tiriamiesiems). Kita vertybė – pažado laikymasis (pvz., dėl konfidencialumo). Tokio pobūdžio vertybės aptiriamos per etinius debatus, tiriant įvertinimą (pvz., Morris, 2005; Schwandt, 1997; Simons, 2006); dauguma vertinimo asociacijų yra sukūrusios etines normas (pvz., Amerikos įvertinimo asociacija, 2004; Australazijos įvertinimo bendrija, 2000; Jungtinis švietimo įvertinimo standartų komitetas, 1994), o visi vertintojai vienaip ar kitaip atsižvelgia į etinius aspektus. Pavyzdžiui, W. Shadish, T. D. Cook ir L. C. Levington (1991) atskleidė įvairių autorių etines nuostatas vertinant; vienos nuorodos į etiką yra išsamesnės už kitas, skiriasi ir autorių požiūriai.

been improved slightly, the fourth dimension has been added, and the application is to peer reviewing in the evaluation of higher education institutions.

2.1. DOMAINS OF VALUES

To identify values antinomies in evaluation, it is first necessary to distinguish the values that are at stake in an evaluation. In order to avoid being too narrow in doing this it is useful to have a list of potential values that could be in antinomy so that no important domain gets forgotten.

In a meta-evaluation study of evaluators' antinomies (Gastager & Patry, 2006) six areas of values were distinguished: Ethical, methodical, social and interactive, legal, economic, and personal values; further analyses showed that a seventh domain was necessary: societal issues. Six of seven domains can be found in the literature on evaluation; only the economic domain is rarely addressed. The domains are presented below with a few examples from peer review evaluations of higher education institutions; these examples are by no means exhaustive, but rather serve as illustrations for the values at stake.

1. *Ethical values* include values based on ethical justification. Examples for such values are honesty and transparency (e.g., explaining the instruments and the central issues of the evaluation to the investigated persons). A further value is holding ones promise (for instance regarding confidentiality). Values of this kind are discussed in the ethical debates in evaluation research (e.g., Morris, 2005; Schwandt, 1997; Simons, 2006), most evaluation association have developed ethical guidelines (e.g., American Evaluation Association, 2004; Australasian Evaluation Society, 2000; Joint Committee on Standards for Educational Evaluations, 1994), and all evaluators include, in one way or another, ethical reflections. Shadish, Cook, and Levington (1991), for instance, showed the ethical backgrounds of different important authors in evaluation; some references to ethics are more explicit, others

Reikia paminėti, kad čia vartojama etinių vertybių sąvoka yra siauresnė už bendrąją. Etinės vertybės aptariamios per etinius debatus, pagrindinį dėmesį skiriant tam, kaip žmonės *turėtų* elgtis vieni su kitais; šiuo konkrečiu atveju – kaip įvertintojai turėtų elgtis su dalyvaujanciais asmenimis (socialiniais dalininkais, žmonėmis, dirbančiais aukštojo mokslo institucijoje ir pan.).

Tipiškos nepriklausomų ekspertų etinės vertybės – etiškas elgesys, pavyzdžiui, gerbiamas dalyvio savarankiškumas, informacija dėl sutikimas, vengiama skriaudos ir apgaulės, ir pan.; sąžiningumas ir skaidrumas, pavyzdžiui, vertybių detalizavimas, susikoncentravimas į faktus, o ne į insinuacijas, ir pan.; konfidencialumas, vadinasi, negalima atskleisti informantų vardų (anonimiškumas neįmanomas, nes skirtingų grupių atstovai susitinka asmeniškai); taip pat gerbtinas institucijos poreikis gauti grįžtamąją informaciją ir reaguoti į ją.

2. *Metodais* renkama informacija – tai pavyzdžių rinkimas, plano sudarymas, vertinimas, tikėtinų konkuruojančių hipotezių atmetimas, tinkama duomenų analizė ir interpretavimas, ir pan. Tam priklauso ir metateorinės, metaetinės bei metodologinės vertybės, pabrėžiančios pagrindinius vertinimui naudojamus metodus. Ko gero, metodai yra labiausiai aptarinėjami vertinimo klausimai; M. C. Alkin ir C. A. Christie (2004, p. 13), D. T. Campbell, T. D. Cook ir L. J. Cronbach suvokia vieną iš trijų „įvertinimo medžio“ šakų kaip metodų šaką; kita vertus, E. Guba ir Y. S. Lincoln (1989, 2000), aprašydami medžio „įvertinimą“, kritikuoja šiuos metodus.

Bendras metodų vertybių tikslas – gauti optimalius duomenis apie instituciją; šiame kontekste sąvoką *optimalus* autoriai gali suprasti skirtingai. Vis dėlto, metodai nagrinėja klausimą, kaip vertintojai renka duomenis ir argumentuoja savo teiginius (įskaitant ir savo padarytas išvadas). Nors metodais kartais

are rather implicit, and there are many differences between authors.

It must be mentioned that the concept of ethical values used here is narrower than the concept of values in general (see above). Ethical values are values which are addressed in ethical debates, the focus being on how people *should* deal with each other, in this particular case how the evaluators should deal with the people involved in the evaluation (stakeholders, people working in the higher education institution, etc.).

Typical ethical values of peer reviewers are ethical conduct like respecting the participants' autonomy, informed consent, avoiding harm and deception, etc.; honesty and transparency, like making values explicit, focusing on facts instead of insinuations, etc.; confidentiality, which means not revealing the names of the informants (anonymity is not possible since in the site visit the representatives of the different groups of the institution are met in person); and respecting the institution's need for information through feedback and giving the possibility to respond.

2. *The methods* include everything that is done to gather valid information, such as sampling, design, assessment, ruling out plausible rival hypotheses, but also appropriate analysis and interpretation of the data, etc. Included are also the meta-theoretical, meta-ethical, and methodological values underlying the actual methods used in the evaluation. Methods belong probably to the most discussed issues in evaluation; Alkin and Christie (2004, p. 13) conceive one of the three main branches of their “evaluation tree” as the methods branch with authors like Campbell, Cook, and Cronbach; on the other hand, authors like Guba and Lincoln (1989, 2000), who are depicted in the “valuing” branch of the tree, criticize these methods.

Methods values serve the general aim of gaining optimal information about the institution; different authors may differ in what they consider *optimal* in this context. In any case,

suabejojama (pvz., rezultatais nepatenkinti socialiniai dalininkai; žr. Chelimsky, 2006), susijusius klausimus paprastai sprendžia įvertinimo specialistai.

Visais įvertinimų atvejais viena svarbiausių vertybių – pagrįstumas (*validity*). Tai suprantama kaip idealus niekieno nepaveiktas vertinimas; kadangi tai nerealu, svarbu pagrįsta teorija paaiškinti šališkumą (pvz., Patry, 2011). Visos pastabos priklauso nuo teorijos (Hanson, 1958), tad vertintojams žinoti pagrindinę teoriją, net jeigu vertinimas ir nėra skirtas teorijoms patikrinti. Dėl epistemologijos skirtumų (žr. Alkin, Christie, 2004; Shadish ir kt., 1991; ir kt.) reikėtų atsižvelgti į asmens nuomonę – juk įvertinimo komiteto ekspertų požiūriai gali skirtis, o neišsiaiškinus kyla nesusipratimai ir painiava.

3. *Socialinės ir interaktyvios vertybės* susijusios su elgesiu ir aprėpia pagarbą, mandagumą, bendravimo stilių, derybas ir pan., jautrumą (Forss ir kt., 2002, p. 35), taktą (van Manen, 1991) arba tinkamus ryšius (Abma, 2006) bendraujant ir pan. Sąvokos *patariamasis demokratinis požiūris* (House, 1980; House, Howe, 2000; ir pan.), *ketvirtos kartos įvertinimas* (Guba, Lincoln, 1989) ar *suteikiantis mokėjimų įvertinimas* (Fetterman ir kt., 1996) dažniausiai vartojamos šiems tikslams.

Šios srities vertybės – socialinės psichologijos tema, kur pagrindinis dėmesys skiriamas socialiniams ryšiams optimizuoti, o viską siejanti vertybė – renkant būtiną informaciją gerbti partnerių orumą, asmenybę, poreikius ir savarankiškumą.

Bet koks socialinis bendravimas ir tinkamas elgesys priklauso nuo situacijos (Patry, 2011), vadinasi, vertintojai turi atsižvelgti į kontekstą. Kitaip sakant, vertinant jų vaidmuo yra kitoks nei įprastai bendraujant, susitikus kitomis aplinkybėmis, – tokiose mažose šalyse kaip Austrija, Šveicarija ar Lietuva tai atsitinka dažnai.

methods address the question how the evaluators proceed in gathering data and in arguing their statements (including the conclusions they reach). Although sometimes methods are being challenged from the outside (e.g., by stakeholders who are not satisfied with the results, see Chelimsky, 2006, for an example), the relevant issues are typically dealt with by specialists in evaluation.

In all evaluations one of the most important values is validity. This includes the ideal of uninfluenced assessment; because this is not realistic, it is important to account for biases with a reasonable theory (see, for instance, Patry, 2011). Further, since all observation is theory-dependent (Hanson, 1958), it is necessary that the evaluators are aware of their underlying theory even if evaluation does not aim at testing theories, and because of the differences in epistemology (see Alkin & Christie, 2004; Shadish et al., 1991; and others), it is also appropriate to be aware of one's stand in this regard – it might well be that the peers within an evaluation committee might have different opinions which, if not made explicit, may lead to misunderstandings and confusion.

3. *Social and interactive values* concern requests and expectancies about dealing with each other and include courtesy, politeness, appropriate interaction styles, negotiation, etc., “Fingerspitzengefühl” (Forss and others, 2002, 35), tact (van Manen, 1991) or adequate relationship (Abma, 2006) in social interaction, etc. Concepts like the deliberative democratic approach promoted by House (1980; House & Howe, 2000; etc.), the fourth generation evaluation (Guba & Lincoln, 1989) or empowerment evaluation (Fetterman and others, 1996) focus particularly on this issue.

The values addressed in this domain are the topic of social psychology and focus on the question of optimizing social interaction, the overarching value being that the dignity, the personality, the needs and the autonomy of the partners are respected while the necessary information is acquired.

4. *Teisinės vertybės* apima visas įstatymo ir asmenų, turinčių priversti jį vykdyti, numatytas vertybes (pvz., administravimą). Ši sritis, ko gero, mažiausiai aptariama atliekant vertinimo tyrimus. Visų pirma ji nagrinėjama kilus tam tikroms problemoms, pavyzdžiui, vyriausybės atstovams pareikalavus, kad būtų finansuojami tik atsitiktinai atrinkti kontroliuojami eksperimentai (House, 2003; Phillips, 2006).

Ekspertai turi būti susipažinę su pagrindinėmis įvertinimo teisinėmis normomis ir žinoti, kokias pasekmes jų sprendimas gali turėti institucijai. Įvertinimo komitetas gana dažnai skirtingai interpretuoja to paties įstatymo tekstą, o tinkamą interpretaciją reikia paaiškinti. Be to, privalu atskirti teisinius nurodymus ir politinius poreikius – pirmieji yra viršesni. Galiausiai būtina nepriklausomybė nuo įgaliojančios įstaigos, kad būtų išvengta įtakos sprendimui.

5. *Ekonominės vertybės* – tai vertybės, susijusios su įvertinimo finansiniu ir darbuotojų aspektu arba laiko ištekliais, įskaitant sąnaudas, skirtingų socialinių dalininkų skirtas pastangas, išorinius išteklius, medžiagas, techninę ir programinę įrangą ir pan. Paprastai publikacijose apie įvertinimą neminimas biudžetas, nebent aptariant bendrus suvaržymus (House, 2003). Čia nepriklauso institucijos išlaidų ir gautos naudos bei ekonomiško įvertinimas, nes jie susiję su tiriamos institucijos finansinėmis sąlygomis, o ne su vertinimo procesu. Atsakingos šalys turi apskaičiuoti ir susitarti dėl išlaidų prieš pradėdamos konkretų įvertinimo procesą.

Svarbus klausimas – ekspertų honoraras. Kartais jį moka įgaliojanti įstaiga, kartais padengiamos tik kelionės ir apgyvendinimo išlaidos. Nuo to priklauso, kiek laiko ekspertas ketina skirti apsilankymui vietoje ir ataskaitai parašyti. Kalbant apie išlaidas, reikia įvertinti ir darbo krūvį, ypač rengiant įsivertinimo ataskaitą.

As all social interactions, appropriate behavior is situation specific (see Patry, 2011), which means that the evaluators must take into account the contextual conditions. In particular they must be aware that they have a different role in the evaluation process than in usual interaction; this is the more important if the peers meet a person from the institution to be evaluated at other occasions, which happens frequently in small countries like Austria, Switzerland and Lithuania.

4. *Legal values* include all values provided by the law and by those who are supposed to enforce it (e.g., administration). This domain is probably least discussed in evaluation research, and it is addressed primarily when particular problems arise such as the requirements by governmental representatives that only randomized controlled experiments will be funded (e.g., House, 2003; Phillips 2006).

The peers must be aware of the legal rules underlying the evaluation and of the consequences their judgment might have for the institution. Different interpretations of the same legislative text within the evaluation committee are quite frequent, and the appropriate interpretation needs to be clarified. It is also necessary to distinguish between legal prescriptions and political needs, the former having priority over the latter. And finally, the independence from the mandatory agency to avoid it influencing the judgment is indispensable.

5. *Economic values* concern all the values connected with the financial and personnel background of the evaluation or the time resources, including the costs, the efforts to be spent by the different stakeholders, external resources, material, hard- and software, etc. Budgetary issues are usually not addressed in publications on evaluation, unless general restrictions are discussed (e.g. again in House, 2003). It must be reminded here that evaluations of the institution's cost-benefits and cost-effectiveness are not among these issues since they address the financial background of the

6. *Asmeninės vertybės* apima visus socialiniams dalininkams, vertintojams ir kitiems asmeniškai svarbius dalykus. Aprėpiama ir rizika, kurią socialinis dalininkas gali susieti su įvertinimu, t. y. vertybės, kurioms įvertinimas gali būti žalingas (pvz., neigiamas įvertinimas gali sukelti pavojų institucijos vadovams). Tai apima ir konkrečias vertintojų vertybes, nepatenkančias į kitą sritį, pavyzdžiui, asmenines konkrečių socialinių dalininkų savybes ir išplaukiančias antinomijas nagrinėja E. Chelimsky (2006) ir H. Simons (2000).

Kai kuriais atvejais ekspertai suinteresuoti sumenkinti vertinamą instituciją, kad geriau atrodytų jų institucija. Be to, vertintojai turi atsižvelgti į tai, kad vertinamieji gali turėti ypatingų interesų; pavyzdžiui, vertinamasis dėl darbo kreipėsi į instituciją, iš kurios buvo kviestasis ekspertas. Bet kokiu atveju, vertinamieji nori atrodyti kuo geriau – bendraudami visi taip elgiamės (Baumeister, 1982).

7. *Visuomeninėje ir politinėje vertybių srityje* kalbama apie visas temas, kurias vertinimo metu paliečia politika. Šios vertybės viršija socialinių dalininkų grupių ribas ir taikomos visuomenei arba visai šaliai, arba specialioms grupėms, pavyzdžiui, mokesčių mokėtojams, mažumoms, spaudimo grupėms ir pan. (pvz., vyriausybinių programų vertinimas visada turi visuomeninį ir politinį poveikį, nes kalbama apie žmonių gerovę bei mokesčių mokėtojų pinigus, kartais ir politikų perrinkimą). Tai ypač gerai rodo neseniai atlikti PISA ir TIMS tyrimai; jie nelabai informatyvūs (Loveless, 2007), tačiau daug politikų naudojami pasirinktais duomenimis savo mėgstamiems projektams paremti (Patry, 2008).

Pagal įvertinimo sampratą susidaro skirtingos pozicijos: vieni ekspertai pritaria išlaisvinančiam ar mokėjimų suteikiančiam vertinimui, kiti rūpinasi konkrečiomis grupėmis (pvz., dažnai ginčijamasi dėl lygių

institucijai, kurią vertina, ir ne institucijai, kurią vertina. In an evaluation the costs must be estimated and agreed upon between the responsible parties before the concrete evaluation process is started.

One important issue is the honorary of the peers. In some cases an honorary is paid by the mandating agency, in others only the travelling and accommodation costs are paid. Whether an honorary is paid or not might have an impact on the time a peer is willing to invest in preparing the site visit and in writing the report. Among the costs one must also consider the workload of the evaluatees, particularly for the self-evaluation report.

6. *Personal values* deal with everything that is personally important to the stakeholders, the evaluators, etc. It includes the risk a stakeholder might link with the evaluation, i.e., his or her values that might be challenged or jeopardized by the evaluation (e.g., a negative outcome of the evaluation might be threatening for those in a leading position in the institution). It includes also the specific personal values of the evaluators which do not belong to another area. The personal values of particular stakeholders and the ensuing antinomies are addressed, for instance, by Chelimsky (2006) and Simons (2000).

In some cases peers had the interest to put down the institution they are evaluating so that their own institution looks better. The evaluators must also take into account that the evaluatees might have special interests; for instance in one case an evaluatee had applied for a job in the institution the peer came from. And in any case the evaluatees are likely to be interested in looking as good as possible, as we all do in social interactions (Baumeister, 1982).

7. *Societal and political area values* deal with all topics touched by politics in evaluation-processes. These values refer to groups beyond the particular stakeholders, such as the society or a country as a whole, or specific groups like taxpayers, minorities, pressure groups, etc. Evaluations of governmental programs, for

lyčių galimybių) ir pan. Dažnai šie prioritetai būna numanomi, bet gali būti ir labai galingi.

Sričių sąrašas gana sutartinis, gana sutampantis. Pavyzdžiui, 1 (etinės vertybės) ir 3 (socialinės ir interaktyvios vertybės) sritys turi daug bendrumų. Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, E. Guba ir Y. S. Lincoln (2000), gali ginčytis, kad jų metateorinės vertybės (t. y. natūralus pavyzdys), čia laikomos metodologinėmis, buvo pasirinktos dėl etinių priežasčių, todėl irgi gali būti priskirtos pirmajai sričiai – etinėms vertybėms. Šiame darbe siekiama ne klasifikuoti nedviprasmiškai, o sukurti struktūrą, galinčią padėti nustatyti galimas vertybes; tiksliau, stengiamasi parodyti visą galimų vertybių, svarbių antagonizmams, spektrą. Sritis peržengia etikos ribas, kurias aptaria M. Morris (2005, 2007), M. Morris ir R. Cohn (1993), D. Turner (2003) ir kiti. Pavyzdžiui, M. Morris (2005) daugiausiai dėmesio skiria informacijai tvarkyti (metodinė sritis) ir požiūriui, kaip elgtis su socialiniais dalininkais (asmeninių vertybių sritis), bei šių dviejų sričių sandūrai, pavyzdžiui, „Socialinis dalininkas daro spaudimą įvertintojui pakeisti rezultatų pateikimą“ (p. 132).

Antinomijos gali egzistuoti ir *vienoje srityje*; pavyzdžiui, Herrmann (1976) metodų problemą pavadino diapazono apimties tikslumo dilema (mes ją vadiname antinomija): kadangi vertinimo instrumentas negali viršyti tam tikro ilgio, vertintojas turi nustatyti pusiausvyrą tarp (1) kuo daugiau charakteristikų įvertinimo (diapazono apimtis) ir (2) kuo patikimesnio jų įvertinimo (tikslumas). Kuo plačiau vertinamos specifinės charakteristikos, tuo patikimesni būna įvertinimai, tačiau taip vertinamų charakteristikų būna mažiau. Vykstant ekspertiniam vertinimui, ekspertai turi ribotą laiką, todėl atsiranda antinomija, ar išsamiau vertinti vieną temą ir gauti daugiau

instance, have always a societal and political impact since human welfare as well as taxpayers' money (and sometimes also the politicians' re-elections) are at stake. This is particularly visible in the recent PISA and TIMS studies, from which little can be deduced (Loveless, 2007) yet many politicians use the data of their choice from these studies to support their pet project in a simplistic way against their opponents' concepts (Patry, 2008).

Depending on the concept of evaluation, different stances can be taken. Some peers might adhere to an emancipatory or empowerment evaluation, others might care particularly for particular groups (for instance equal opportunity with respect of sex is often an issue), etc.; often these priorities are implicit and not expressed within the evaluation committee but they can be quite powerful.

This list of domains is somehow arbitrary, and there is considerable overlap between the domains. For instance, the domains 1 (ethical values) and 3 (social and interactional values) have many communalities. Some authors like Guba and Lincoln (2000) might also argue that their meta-theoretical values (i.e., the naturalistic paradigm) which have been classified here as methodological here has been chosen on ethical reasons and therefore should belong to the first domain, ethical values. The idea here is not to give an unambiguous classification, but to provide a framework that might be helpful to identify possible values; in particular, it is presented here as an attempt to show the full scope of possible values which might play important roles in antagonisms. The domains go beyond the ethical challenges discussed by Morris (2005, 2007), Morris and Cohn (1993), Turner (2003) and others. Morris (2005), for instance, focuses mainly on how to deal with information (methodical domain) and with stakeholders (domain of personal values) and between these two domains, such as “The evaluator is pressured by a stakeholder to alter presentation of the findings” (p. 132).

patikimos informacijos, ar nagrinėti kelias temas ir gauti ne tokią patikimą informaciją. Kita vertus, antinomijos gali egzistuoti ir tarp sričių. Pavyzdys gali būti S. DelamontAS (2005) – jis išskyrė praktinę vertybę (klasifikuotiną kaip priklausančią 7 – visuomeninių ir politinių vertybių – sričiai, nes politikai ir visuomenė domisi praktinėmis įvertinimo pastangų pasekmėmis), mokslinį reikšmingumą (vertintojo asmeninis interesas, 6 sritis, formuluojama kaip vertintojo interesas vėl būti paprašytam atlikti įvertinimą), pasmerktą žlugti projektą (dėl metodologinių trūkumų, 2 sritis) ir „nežinomų pasaulių stebuklų studijavimą“ (vėl asmeninis interesas: noras pažinti instituciją).

There can be antinomies *within one* domain; within the methods, for instance, there is the problem that Herrmann (1976) has called the bandwidth-fidelity dilemma (we call it an antinomy): given that an assessment instrument must not exceed a certain length, an evaluator must find the right balance between (1) assessing as many characteristics as possible (bandwidth) and (2) assessing them as reliably as possible (fidelity); the longer the assessment for a specific characteristic, the more reliably one can assess it but the less such characteristics can be assessed. This can be transferred to peer evaluation: the peers have only a limited time available during their site visit, and the antinomy is whether to deepen the assessment on one topic, getting more reliable information, or to address several topics but getting information that is less trustworthy. On the other hand, there can be antinomies *between* domains. An example is Delamont (2005) who distinguished practical value (which we would classify as belonging to domain 7: societal and political domain because politicians and society are interested in practical consequences of the evaluation endeavor), scholarly immorality (the evaluator's personal interest, domain 6; we would reframe this as the evaluator's interest to be asked again to do an evaluation), project doomed to fail (due to methodological flaws, domain 2), and explore wonders of unknown worlds (again, personal interest: curiosity about the institution).

3 ALTERNATYVIOS IR PALAIPSNINĖS ANTINOMIJOS

Galima išskirti du antinomijų tipus, kuriuos pavadinsime *alternatyviomis* ir *palaipsninėmis* antinomijomis (žr. 1 lentelę). Terminas *dilema* paprastai vartojamas alternatyviaja prasme, t. y. protagonistas gali atlikti P_1 arba P_2 , bet ne jų kombinaciją. Tipiškas pavyzdys – M. Scriven (1974) siūlomas skirtumas tarp tikslą turinčio ir jo neturinčio įvertinimo:

3 ALTERNATIVE AND GRADUAL ANTINOMIES

One can distinguish two types of antinomies which we call *alternative* and *gradual* antinomies (cf. the columns in table 1). The term “dilemma” is mostly used in the alternative sense, which means that the protagonist can do *either* P_1 or P_2 , but no combination of both. A typical example is Scriven's (1974) distinction of goal-based versus goal-free evaluation:

galima atsižvelgti arba neatsižvelgti į įvertinimo tikslus, nes „tikslų aptarimas ir įvertinimas (gali būti) nereikalingas, gal net klaidinantis žingsnis“ (p. 35).

Kitų antinomijų nesuderinamumas nėra griežtas. Tačiau dvi vertybės būna derinamos: santykiai tarp P_1 ir P_2 priklauso tipui *daugiau P_1 , mažiau P_2* ; mes tai vadiname *palaipsninėmis* antinomijomis, nes yra svarbu įvykdymo kiekybė (pvz., pagal vertybės realizavimo procentą) – galimas kompromisas. Kaip pavyzdį panaudosime diapazono apimties tikslumo antinomiją (Cronbach, 1990, p. 208): mūsų darbe ši antinomija reiškia, kad per tam tikrą ribotą laiką galima suderinti nagrinėtinų temų skaičių (diapazono apimtis) ir gautos informacijos tikslumą bei išsamumą (tikslumas). Esmė – ne pasirinkimas tarp „diapazono apimties ir tikslumo“, veikiau – „kuo didesnė diapazono apimtis, tuo žemesnis tikslumas“, todėl vertintojas turi nuspręsti, kiek reikia sumažinti tikslumą, kad padidėtų diapazono apimtis.

Atpažintą problemą L. J. CronbachAS (ten pat) pavadino diapazono apimties ir tikslumo *dilemomis*. Pavyzdys rodo, kad *dilema* kartais naudojama palaipsninėms antinomijoms; šiuo aspektu terminas vartojamas ir šio darbo pavadinime. Alternatyvių ir palaipsninių antinomijų išskyrimas turi didelę praktinę reikšmę, nes antinomijos sprendimas priklauso nuo to, ar ji palaipsninė (tada įmanomas kompromisas), ar alternatyvi (reikia pasirinkti tarp nesuderinamų vertybių).

4 ANTINOMIJOS TIKSLO IR PRIEMONIŲ LYGMENIMIS

Dviejų vertybių antinomija gali būti tikslo arba priemonių lygmenimis (1 lentelė). *Tikslo lygmeniu* antinomiją tarp tikslų G_1 ir G_2 galima suformuluoti taip:

One can either consider or not consider goals in evaluations since “consideration and evaluation of goals (can be) anD unnecessary but also a possibly contaminating step” (p. 35).

In other antinomies the mutual exclusion is not strict, instead there is a trade-off between the two values: the relationship between P_1 and P_2 is of the type *the more P_1 , the less P_2* ; we call it *gradual* antinomies because the quantity of accomplishment (for example, in percent of the full realization of the value) is at stake: a compromise is possible. An example is the bandwidth-fidelity antinomy (Cronbach, 1990, p. 208): in our adaptation this antinomy means that within a given restriction in time, there is a trade-off between the number of topics that can be addressed (bandwidth) and precision and depth of the information that has been gained (fidelity). The issue is not “either bandwidth or fidelity” but rather “the broader the bandwidth, the lower the fidelity”, and the evaluator must decide how much to take into account the reduction of fidelity in order to enhance bandwidth.

As the example of the bandwidth-fidelity *dilemma*, as Cronbach (loc. cit.) called the problem he had recognized, shows, the term *dilemma* is sometimes used for gradual antinomies; it is in this sense that the term is used in the title of the present contribution. The distinction between alternative and gradual antinomies is of great practical importance since the solution of an antinomy will depend on whether it is gradual (then a compromise is possible) or alternative (a choice between the mutually exclusive values must be made).

4 ANTINOMIES ON THE GOAL AND ON THE MEANS LEVEL

The antinomy of two values can be either on the goal level or on the means level (rows in table 1). On the *goal level*, the antinomy between the goals G_1 and G_2 can be formulated as follows:

1 lentelė. Dvi antinomijų taksonomijos dimensijos

Table 1. Two dimensions of the taxonomy of antinomies

		ANTINOMIJOS TIPAS / TYPE OF ANTINOMY	
		ALTERNATYVI / ALTERNATIVE	PALAIPSNINĖ / GRADUAL
Antinomijos vieta Location of the antinomy	Tiksłai Goals	Tiksłai G_1 ir G_2 vienas kitą paneigia. Goals G_1 and G_2 are mutually exclusive.	Kuo labiau realizuojamas G_1 , tuo mažiau realizuojamas G_2 . The more G_1 is realized, the less can G_2 be realized.
	Priemonės Means	Tiksłai suderinami; priemonės M_1 ir M_2 viena kitą paneigia. Goals are compatible; Means M_1 and M_2 are mutually exclusive.	Tiksłai suderinami; kuo labiau realizuojama M_1 , tuo mažiau gali būti realizuota M_2 . Goals are compatible; the more M_1 is realized, the less M_2 can be realized.

1. vertintojas taiko į tikslus G_1 ir G_2 ;
 2. G_1 aprašyta situacija būtų susidarysianti, jeigu buvo pasiektas tikslas G_1 – negali įvykti vienu metu su G_2 aprašyta situacija.

Taigi vertintojas gali kaip vertingus ginti abu tikslus – G_1 ir G_2 , bet neįmanoma abiejų pasiekti vienu metu. Pavyzdys iš vertinimo atvejo: vertintojas užtikrina vertinamiesiems konfidencialumą, bet administracija grasina sankcijomis, jeigu šis neatskleis pareiškimų autorių tapatybės. vertintojas norėtų patenkinti abi puses, tačiau tai neįmanoma – situacija, kurią aprašo tikslas *respondentai neatskleidžiami* (G_1), nesuderinama su situacija, kurią aprašo tikslas *respondentų tapatybė yra žinoma administracijai* (G_2), nes pirmasis logiškai paneigia antrąjį.

Antinomijos *priemonių lygmeniu* atveju vertintojas tam tikroje situacijoje vėl susiduria su dviem tikslais G_1 ir G_2 , tačiau G_1 ir G_2 aprašytos situacijos viena kitos nepaneigia. Vis dėlto, norėdamas pasiekti G_1 , protagonistas mano, kad būtų tinkama imtis veiksmų (priemonių) M_1 , o G_2 pasiekti laiko reikalinga M_2 , bet M_1 ir M_2 negalima atlikti vienu metu: nėra *veiksmo* (ar veiksmų rinkinio), leidiančio pasiekti ir G_1 , ir G_2 . Pavyzdžiui, turėti galiojančius duomenis (G_1) ir mažą biudžetą (G_2) logiškai neprieštarauja vienas kitam. Tačiau daugeliu atveju, norint gauti aukštos kokybės duomenis, reikia daug darbo, už kurį turi būti sumokėta (M_1), o norint

1. The evaluator aims at the goals G_1 and G_2 .
 2. The situation described by G_1 – that is, the situation that would result if the goal G_1 was achieved – cannot occur simultaneously with the situation described by G_2 .

Hence the evaluator might defend both goals, G_1 and G_2 , as valuable, but the achievement of both of them simultaneously is impossible. As an example from evaluation, take an evaluator who has warranted confidentiality to the evaluatees but is requested – and threatened with sanctions by the administration to reveal the identity of the authors of these statements. The evaluator would like to satisfy both, but this is impossible because the situation described by the goal *the respondents remain undisclosed* (G_1) is incompatible with the situation described by the goal *the respondents' identity is known to the administration* (G_2), the former being the logical negation of the latter.

In an antinomy on the *means level*, the evaluator has, again, the two goals G_1 and G_2 in a particular situation, but the situations described by G_1 and G_2 are not mutually exclusive. However, to achieve G_1 , the protagonist thinks that the action (mean) M_1 would be appropriate, while to achieve G_2 he or she believes M_2 would be necessary, and M_1 and M_2 cannot be performed simultaneously: There is no *action* (or set of actions) that would permit to achieve both G_1 and G_2 . For instance, having valid data (G_1) and having a low budget (G_2) is not logically contradictory.

išlaikyti mažą biudžetą, reikia kuo mažiau išleisti (M_2).

Priimant sprendimą, ar egzistuoja antinomija tikslų arba priemonių lygmenimis, reikia įvertinti, ar situacijos, kurias aprašo tikslai, yra suderinamos. Tikslų antinomijoje jos nesuderinamos; priemonių antinomijoje galima (bent iš principo) įsivaizduoti priemones M_3 , patenkinančias ir G_1 , ir G_2 . Minėtame pavyzdyje galima atlyginti ne pinigais – pavyzdžiui, dalį darbo atlieka apmokyti bakalaurų studijų studentai ir magistrantai (Morrow ir kt., 2006) arba savanoriai (Camberg ir kt., 2006).

Abi antinomijos priemonių ir tikslų lygmenyse gali būti alternatyvios arba palaipsnišės (1 lentelė).

5 PRINCIPŲ HIERARCHIJA

Etiniu požiūriu, vertintojų nagrinėjamos vertybės nėra ekvivalentiškos. Galima pritaikyti keletą principų, kuriais nustatomas vertybių prioritetas. Mes siūlome devynis. Jie grindžiami etikos teorija, kuri išplaukia iš J. A. Rawls (1971) Teisingumo teorijos, tačiau čia neįmanoma pateikti sąsajų tarp šios teorijos ir mūsų principų (pvz., kai kuriuos argumentus galima rasti House, 1976 ir Morris, 2003).

Svarbu aiškiai atskirti vertybes ir principus. Mūsų aptartos vertybės – tai dalykai, kuriuos žmonės laiko svarbiais. Jos gali būti ir nebūti pagrįstos; pavyzdžiui, asmeninės vertybės (pirmosios taksonomijos dimensijos 6 sritis) retai kada pagrįstos, o etinės vertybės (1 sritis) dažnai yra aiškiai motyvuotos. Čia aptariamieji principai – normatyviniai siūlymai vertintojams, kaip priimti sprendimą vertybių antinomijų atveju. Ir patys principai gali būti antinominiai, tad svarbu, kad

In most cases, however, *providing* high quality data requires much work which must be paid for (M_1) but *keeping up* with the low budget requires spending as little as possible (M_2).

For the decision whether there is an antinomy on the goals or on the means level one must look at the compatibility of the situations described by the goals. In the goals antinomy, these situations are incompatible; in a means antinomy, one can, at least in principle, imagine a means M_3 that satisfies both G_1 and G_2 . In the above example, this could be another type of reward than money – for example, some of the work is done by trained undergraduates or graduate students (Morrow and others, 2006) or by volunteers (Camberg and others, 2006).

Both antinomies, on the goals and on the means level, can be either alternative or gradual, as shown in table 1.

5 HIERARCHY OF PRINCIPLES

From an ethical point of view, the values evaluators have to deal with are not equivalent. Several principles might be applied to establish a priority of values. We propose nine such principles. These principles are based on an ethical theory that follows Rawls' (1971) Theory of Justice, but it is not possible here to give an account of the links between this theory and our principles (some arguments can be found, for instance, in House, 1976, and Morris, 2003).

It is important to make a clear distinction between the values and the principles. The values discussed above are issues which people think are important. They may or may not be justified; personal values (domain 6 in the first dimension of the taxonomy, see above) for instance are rarely justified, whereas ethical values (domain 1) usually are explicitly argued for. The principles discussed here are normative suggestions to evaluators how to decide in the case of antinomies of values. Since the

jie būtų hierarchiniai: jeigu du arba daugiau principų yra antinominiai (t. y. pagal x principą, a vertybė turi prioritetą, o pagal y principą, b vertybė turi prioritetą), aukščiausio laipsnio principas turi prioritetą (1 laipsnis yra aukščiausias), t. y. 1 laipsnio principas viršesnis už 2 laipsnio principą ir pan. Kitaip sakant, kuo aukštesnis laipsnis, tuo stipresnis imperatyvas vadovautis principu. Pasak N. Gross ir kolegų (1958), vaidmenų teorijoje galima atskirti privalomus, preferencinius ir leistinus lūkesčius: kuo aukštesnis laipsnis, tuo labiau privalomas reikalavimas, šiuo atveju – principas.

Galima paminėti pavyzdį: etinių dalykų (2 principas) negalima paaukoti dėl metodinių priežasčių (8 principas); tai reiškia, kad, pavyzdžiui, draudžiama pakenkti subjektams, – nors tai laikoma neetiška, – net jei tuo būtų galima sustiprinti įvertinimo rezultatų pagrįstumą. Hierarchija pateikiama kaip pasiūlymas, tai – tolesnių diskusijų dalykas. Tarkime, kad 1–3 laipsnio principai yra gana tvirti. Kalbant apie likusius principus įmanoma, jog skirtingų įvertinimo pavyzdžių vertintojai (pvz., skirtingos įvertinimo medžio šakos, Alkin, Christie, 2004) pripažįsta skirtingus prioritetus; sąrašą galima naudoti kaip pagrindą toliau detalizuojant prioritetus (principai apibendrinti 2 lentelėje).

1. Svarbiausias principas – bet kokių vertybių prioritetas turi būti *įrodomas*, argumentuojamas ir aiškiai pagrindžiamas, kad būtų suprantamas skirtingai auditorijai. Mes tvirtiname, kad vertinimo išvada yra priimtina, kai teiginiai pagrindžiami (Dewey, cituojama iš Phillips, Burbules, 2000, p. 31; kalbama apie *pagrįstus teiginius*). Vertintojų nuomonė dėl teiginių pagrįstumo gali skirtis, bet neginčijama, kad to reikia siekti. Vis dėlto bet koks argumentavimas yra ribotas ir tobulų teiginių nebūna. Vertintojai diskutuoja pagal savo galimybes, atsižvelgdami į visas problemas. Be to, įvertinimo ataskaitos erdvė taip pat

principus patys gali būti antinomiški: jei du arba daugiau principų yra antinomiški (t. y. pagal principą x , reikšmė a turi prioritetą, o pagal principą y , reikšmė b turi prioritetą), aukščiausio laipsnio principas turi prioritetą (1 laipsnis yra aukščiausias), t. y. 1 laipsnio principas viršesnis už 2 laipsnio principą ir pan. Kitaip sakant, kuo aukštesnis laipsnis, tuo stipresnis imperatyvas vadovautis principu. Pasak N. Gross ir kolegų (1958), vaidmenų teorijoje galima atskirti privalomus, preferencinius ir leistinus lūkesčius: kuo aukštesnis laipsnis, tuo labiau privalomas reikalavimas, šiuo atveju – principas.

To mention just one example: ethical issues (principle 2) must not be sacrificed for methodical reasons (principle 8); this means, for instance, that harming the subjects – which is considered as unethical – is prohibited even if the validity of the evaluation findings could be enhanced with such procedures. The hierarchy is presented as a proposition that is subject to further discussion. We assume that the principles from rank 1 through rank 3 are quite well established. For the remaining principles, it is possible that evaluators from different paradigms in evaluation (e.g., the different branches in the evaluation tree, Alkin & Christie, 2004) have different priorities; the list then can be used as base for making the priorities explicit.

The principles are summarized in table 2 and will be explained in detail below.

1. The most important principle is that any values priority must be *arguable*, must be argued for and must be justified explicitly in such a way that the intended audience can understand it. We claim that a conclusion from an evaluation is only acceptable if the assertions are warranted (Dewey, quoted from Phillips & Burbules, 2000, 31, speaks of *warranted assertibility*). Evaluators might disagree about how warranted assertibility is achieved, but that it must be aimed at is uncontested. However, any argumentation has its limits, and it is impossible

2 lentelė. Principų hierarchija

Table 2. Hierarchy of principles

LAIPSNIS RANK	PRINCIPAS PRINCIPLE	PAAIŠKINIMAS EXPLANATION
1	Garantuotas tvirtinimas Warranted assertibility	Teiginiai turi būti argumentuoti ir suprantami visiems socialiniams dalininkams. Statements must be argued for and made transparent to all stakeholders.
2	Etinės vertybės Ethical values	Reikia gerbti etines normas, socialines vertybes ir asmeninius vertintojų įsitikinimus. Ethical standards, social values and the evaluators' personal conviction must be respected.
3	Tikslai aukščiau už priemones Goals over means	Priemonės reikia pasirinkti pagal tikslus (įskaitant neigiamo šalutinio poveikio vengimą), kuriuos būtina pasiekti ir kurie patys nėra vertingi. Means must be chosen in function of the goals (including avoiding negative side-effects) that should be achieved and have no value by themselves.
4	Gerovė Welfare	Reikia atsižvelgti į visų subjektų (ne tik žmonių), kuriuos veikia arba gali paveikti įvertinimas, gerovę. Welfare of all organisms that are or may be affected by the evaluation (not only humans) must be taken into consideration.
5	Atsižvelgiama į visas susijusias Consider all relevant values vertybes	Vertintojas turi aktyviai identifikuoti susijusias vertybes (pvz., įskaitant socialinių dalininkų, kurie neatskleidžia savo interesų, vertybes) ir į jas atsižvelgti. The evaluator must actively identify relevant values (including, for instance, values of stakeholders who do not make explicit their interests) and take them into account.
6	Teisinė sritis Legal domain	Turi būti vertinama pagal įstatymą, taikomą atitinkamam atvejui Evaluations must be performed within the limits of the law that apply to the particular case.
7	Biudžetas Budget	Reikia laikytis sutarto biudžeto; pirmiausia apskaičiuojamos vertinimo išlaidos, kurias galima pakeisti tik susitarus. The budget that was agreed upon at the beginning of the evaluation process must be kept; the costs of the evaluation must be estimated at the beginning, and only when an agreement has been reached can it be changed.
8	Metodai Methods	Reikia naudoti tik labiausiai tinkamus metodus: pirma, planavimas ir vertinimas, antra – statistika. Within the possibilities, the best suited methods must be used. This is, first, an issue of design and assessment, and statistics come only second.
9	Asmeninės socialinių dalininkų vertybės Personal values of the stakeholders	Reikia tinkamai apsvarstyti socialinių dalininkų vertybes. The stakeholder' values must be considered appropriately.

ribota, kaip ir auditorijos, kuriai skiriami argumentai, kompetentingumas (pvz., detalūs metodiniai argumentai turi prasmę tik tada, jeigu adresatai yra įgiję reikalingų metodinių bazinių žinių). Taigi vertintojas turės daryti

to achieve any form of perfect assertibility. Evaluators are constrained to argue within their possibilities, being aware of all the problems which are related with this. Further, there are space restrictions in the evaluation report, and

kompromisą tarp nuodugnaus argumentavimo ir atitinkamai auditorijai pateikiamos informacijos kiekio. Tačiau net jeigu teiginys neįtrauktas į ataskaitą, vertintojas paprašytas turėtų pateikti pagrįstus argumentus.

Šio principo pateisinimas – tai prielaida, kad racionalus argumentavimas, aprėpiant visus prieinamus duomenis (įskaitant galiojančius empirinius duomenis, bet neapsiribojant jais), yra geriausias tinkamų sprendimų pagrindas, nors ir negali pakeisti sprendimų priėmimo. Žvelgiant įvertinimo teorijos aspektu, tai ir yra priežastis, kodėl įvertinimas apskritai atliekamas.

Šis principas visiškai suderinamas su demokratinio įvertinimo reikalavimu, pateiktu E. R. House ir K. Howe (2000), ir susijęs su trimis reikalavimais: įtraukimo (atsižvelgti į visus susijusius interesus; op. cit., 5f.), dialogo (atrasti realius interesus per dialogą; op. cit., 6f.), ir apsvarstymo (vertybės neturi būti priimanamos kaip neginčytinos; jas reikia išnagrinėti per racionalų procesą; op. cit., p. 8f.). Mintėtų autorių pateiktas pagrindimas gali būti pritaikytas čia.

2. Antras principas reikalauja gerbti *etinės vertybes* (pirmos taksonomijos dimensijos 1 sritis); joms galima priskirti kai kurias vertybes iš socialinės ir interaktyviosios sričių (3 sritis). Esant antinomijai etinės srities *viduje*, reikia surasti ir įrodyti prioritetą pagal 1 principą. Jeigu etinė vertybė prieštarauja kitos srities vertybei, vertintojas tik dėl rimtų priežasčių gali pirmenybės (palaipsninės antinomijos atveju – labai svarbu) neteikti etinėms. Arba svarstyti galimybę visai nevertinti (žr. Chelimsky, 2006). Vadinasi, vertintojai nedaro nieko, kas prieštarauja jų įsitikinimams, ir jų negalima versti.

Vertybės, kurias iškelia socialiniai dalininkai (arba kurias galėtų iškelti; žr. 5 ir 9 principus), nelaikomos imperatyviomis; jos veikia vertinamos kaip svarstytinios vertybės; skirtingoms vertybėms priskiriamas

the competence of the audience is limited (for instance, detailed methodical arguments make sense only if the addressees have the necessary methodical background knowledge). Hence the evaluator will have to make a compromise between in-depth argumentation and amount of information provided to the respective audiences. But even if the argument does not appear in the report the evaluator should be willing and able to present appropriate arguments upon request as far as possible.

The justification for this principle is the assumption that rational argumentation capitalizing on all information available (including, but not restricted to, valid empirical data) is the best base for good decisions, although it cannot replace decision making. From the point of view of evaluation theory, this is the reason why an evaluation is done in the first place.

This principle is fully compatible with the claim for deliberative democratic evaluation by House and Howe (2000), which refers to three requirements: the inclusion requirement (consider all relevant interests; op. cit., 5f.), the dialogue requirement (discover real interests through dialogical interaction; op. cit., 6f.), and the deliberation requirement (values should not be taken as given but should be subject to examination through rational processes; op. cit., p. 8f.), and the justification given by the two authors can be applied here.

2. The second principle requires *ethical values* to be respected (domain 1 in the first dimension of the taxonomy); some values from the social and interactive domain (domain 3) might also belong to this field. In case of an antinomy *within* the ethical domain, a priority must be found and argued for according to principle 1. If an ethical value is in antinomy with a value from another domain, the evaluator must have strong reasons not to prefer – in the case of a gradual antinomy, not to give high weight – to the ethical values. If this is not possible, the evaluator should consider not doing the evaluation at all (see Chelimsky, 2006, for

svoris priklauso nuo etinio įvertintojo požiūrio ar rimtai apsvarstytų demokratiškos pa-stangų (House, Howe, 2000; žr. 1 principą), kai tai įmanoma.

Šis principas paklūsta pagrįstų teigi-nių principui, pagal kurį vertintojas turi atskleisti vertybes, kuriomis vadovaujasi, o vertybių antinomijų atveju reikia pagrįsti pasirinktą prioritetą; jis viršesnis už toliau pateiktus principus, nes žmonės turi vado-vautis etika.

3. Priemonės sugalvojamos vertingu laikomam tikslui pasiekti, tad tikslai turėtų būti viršesni už priemones. Tai atitinka I. Kanto antrą kategorinį imperatyvą: „Elki-tės su kiekviena būtybe (tiek su kitais, tiek su savimi) taip, kad ji savaime būtų tikslas, o ne vien tik priemonės“ (Kantas, 1785/1987, p. 420). Egzistuoja prielaida, kad nėra au-tomatinės sąsajos tarp metodų ir tikslų; panašūs metodai gali būti naudojami skir-tingiems tikslams, o panašius tikslus gali-ma pasiekti skirtingais metodais. Įsitikinęs, kad tarp priemonių ir tikslų yra tiesioginiai ryšiai, vertintojas turėtų tai įrodyti pagal 1 principą.

Pavyzdžiui, tokius tiesioginius ryšius tarp priemonių ir tikslų teigia E. Guba ir Y. S. Lincoln (2000): vertintojas, pasirinkęs racionalistinį metateorinį konceptą, – sie-jamą su kai kuriais tikslais, – turėtų ne-naudoti alternatyvaus metodo arba mišrių metodų pavyzdžio, o vertintojai, pripažįs-tantys natūralistinį požiūrį, negali naudoti palaipsninių ar mišrių metodų. Vertinto-jai gali teikti pranašumą skirtingiems da-lykams, o taikant šį principą skatinamas racionalus dialogas, ar prielaidos yra pa-grįstos. Ši argumentacija turi didesnę vertę už pasirinktą išlygą.

4. 1–3 laipsnio principai yra formalūs, o 4-asis nurodo, kokioms *konkrečioms* ver-tybėms reikėtų suteikti pirmenybę, tiksliau, sietinoms su visuomenės gerove (pvz., Mor-ris, 2004, p. 367); tai reiškia, kad egzistuojant

examples). This includes that evaluators must not do something that is against their conviction, and they must not be forced to do so.

This means that the values the stakeholders put forward (or would put forward if they could be asked; see also principles five and nine) are not taken as imperatives, rather they are judged in function of weighted values, the weights attributed to the different values being dependent on ethical justification by the evaluator or in a deliberative democratic effort (House & Howe, 2000; see above, principle 1) as far as this is possible.

This principle is subordinate to the principle of warranted assertibility because the latter require the evaluator to lay open the values that lead his or her actions and in case of values antinomies to explicitly justify a chosen priority; it overrules the other principles below because ethics should rule all human action.

3. Since means are conceived to achieve ends which are seen as valuable, the goals should be given priority over the means. This is in agreement with Kant's second categorical imperative: "Act so that you treat humanity, whether in your own person or in that of another, always as an end and never as a means only" (Kant, 1785/1987, p. 420 standard pagination). The premise is that there is no automatic link between methods and goals; rather similar methods may serve different goals and similar goals may be reached with different methods. If an evaluator is convinced there is a one-to-one relationship between means and ends, he or she should argue for it according to principle 1.

Such a one-to-one relationship between the mean and the ends is assumed, for instance, by Guba and Lincoln (2000): An evaluator who has chosen a rationalistic meta-theoretical concept – which is associated with some kinds of goals – should not use an alternative method or a mixed-methods paradigm, nor is it possible for naturalistically oriented evaluators to use gradual or mixed methods. However, evaluators from the different camps might have different preferences, and application of the present

vertybių antinomijai tarp visuomenės gerovės ir kitos vertybės (o aukštesnio laipsnio 1–3 principai nebesuteikia pirmenybės pastarajai), vertingesnė yra gerovė. Vertintojas yra atsakingas už gerovę tiek kaip pilietis, tiek kaip vertintojas (pastarojo negalima atskirti nuo pirmojo). Teigiama, kad stiprinti gerovę – pirminė priežastis, kodėl atliekamas viešųjų programų vertinimas: gerovė yra (netiesiogiai arba aiškiai) pagrindinė daugumos vertinamų programų vertybė, todėl vertintojai turėtų elgtis atsakingai. Tai nereiškia tiesaus utilitarizmo – kelti žmoniems nepatogumų, jeigu bendra gerovės pusiausyra teigiama. Labiau siekiama teisingumo, vadovaujantis E. R. House (1976) pagal 2 principą.

5. Be gerovės (4 principas), būtina atsižvelgti į *visas susijusias vertybes*. Tiksliau, pabrėžtina, kad reikia apsvarstyti ne tik socialinių dalininkų iškeltas vertybes (jos aiškinamos aptariant 9 principą). Vertintojas privalo nustatyti ir kitas vertybes, kurios „statomos ant kortos“, t.y. svarbios; todėl kaip euristinis fonas gali būti išskirtos septynios minėtos sritys ir vertybių pavyzdžiai. Tuo vertintojas turi patikrinti, ar skirtingų sričių vertybes galima įtraukti į konkretų įvertinimą.

6. Vertybes iš *teisinės srities* (4 sritis) priskiriame tik 6-ajam laipsniui. Esant antinomijai srities viduje, atitinkama teisinė institucija turi išspręsti problemą prieš atlikdama įvertinimą. Šią sritį priskiriame tik prie 6-ojo laipsnio dėl galimos antinomijos tarp teisinės vertybės ir vertybės iš kitos srities, kuri šiame sąraše priskirta aukštesniam laipsniui. Tiksliau, jeigu teisinė vertybė, grindžianti įvertintą programą, arba pats įvertinimas pažeidžia visuomenės gerovės vertybes, įskaitant teisingumą (pvz., į ją įeina žmonių grupės diskriminacija), vertintojas turi apsvarstyti galimybę imtis atitinkamų priemonių, veikti kaip pilietis ir įvertinimo proceso dalyvis bei prisiimti atsakomybę.

principle opens the way to a rational argumentation about whether the premises are justified or not. Such an argumentation must be preferred over a seemingly arbitrary stipulation.

4. While the principles in the ranks 1 through 3 are formal, the fourth principle states which *concrete* values should have priority, namely those related with public welfare (see e.g. Morris, 2004, 367); this means that if there is a values antinomy between public welfare and another value (and the higher ranked principle 1 through 3 do not already favor the latter), priority must be given to welfare. This is because the evaluator has the responsibility to promote welfare both as citizen in general and as evaluator in particular (which cannot be seen independently of the former). It is assumed here that enhancing welfare is the primary reason why evaluation is performed at least when public programs are being evaluated: Welfare is the overriding value, implicitly or explicitly, of the most programs to be evaluated, and evaluators should consider not playing the game for programs for which it is not. This does not mean a blunt utilitarianism in the sense that some people might get disadvantages provided that the overall welfare balance is positive. Rather, justice in the sense of House (1976) is called for according to principle 2.

5. It is essential to consider in addition to welfare (principle 4) *all relevant values*. In particular, it must be underlined that not only the values put forward by stakeholders (which will be accounted for in principle 9) need to be considered but the evaluator must make efforts himself or herself to identify further values that might be at stake; for this, he or she can use the distinction of the seven domains presented above and the examples of values within them as heuristic background, the idea being that the evaluator checks whether values of the different domains might be involved in a particular evaluation.

6. We put values from the *legal domain* (domain 4) only at the sixth rank. In case of an antinomy within the domain, the problem

7. *Išlaidos* turi sutapti su biudžetu, dėl kurio susitarta per pradines derybas (5 sritis).

Aišku, kad *metodiniai* kriterijai nėra hierarchijos viršuje. 1) „Etiniai klausimai (...) turėtų turėti pirmenybę prieš techninius įvertinimo atlikimo klausimus“ (Schwandt, 1997, p. 37); 2) reikia vengti metodų, kurie neatsižvelgia į etiško elgesio kriterijus tyrimų ir įvertinimo metu, pavyzdžiui, kenkia respondentams, mažina jų savarankiškumą be pagrindo (Patry, 2002) arba negerbia žmonių (Morris, 2004, p. 367); 3) visada egzistuoja antinomijos metodų srityje *viduje* (pvz., jau minėta diapazono apimties tikslumo antinomija, žr. ir Patry, 2011), taigi bet koku atveju tobulas metodas nėra tobulas, o rinktis visada reikia. Kita vertus, metodų svarbą pabrėžia šie argumentai: 4) manome, kad vertinimas geriausiai atliekamas per metodinį tinkamumą; metodiniai trūkumai gali turėti neigiamų pasekmių (žr. ir Simons, 2006). Tačiau 5) gali prireikti sumažinti metodinę kokybę kitų vertybių naudai. Pavyzdžiui, atsitiktinai išrinkti kontroliuojami arba praktiniai eksperimentai (Campbell, Stanley, 1963), be abejo, yra geriausias būdas priežastiniams ryšiams sukurti (kiek tai įmanoma). Kartais tokie projektai tokias situacijas, kurios praktiškai būna beprasmės; tuomet vertintojas turi pasitenkinti paprastesniu planu (pavyzdžiui, kvaziekperimentiniu), kaip, pavyzdžiui, nuolat pabrėžia M. Scriven (1976), E. R. House (2003) ir D. C. Phillips (2006). Labai svarbu priminti vertintojui pirmąjį principą: renkantis bet kokį planą arba kitą metodą, prastesnį nei maksimalus sprendimas, reikia tvirtai tai pagrįsti – priežastys dažniausiai egzistuoja, bet reikia jas aiškiai nurodyti.

Galiausiai negalima pamiršti *asmeninių* socialinių dalininkų vertybių. Prie 1–8 principų nurodytos vertybės galioja bendrai, o asmeninės vertybės svarbios

needs to be solved ahead of the evaluation by the appropriate legal institution. It is because of the possible antinomy of a legal value with a value from another domain which is higher ranked in this list that we put this domain only at the sixth place. Particularly, if a legal value underlying an evaluated program or the evaluation itself violates values of public welfare including justice (e.g., contains discrimination against groups of people) the evaluator should consider taking appropriate measures in his or her function and responsibility as citizen and as player in the evaluation process.

7. The *costs* must fit the budget that was agreed upon in the initial negotiation (domain 5).

8. *Methodical* criteria are certainly not highest in the hierarchy. (1) “(E)thical questions (...) should take precedence over technical questions of how to do evaluation” (Schwandt, 1997, 37). (2) Methods which do not follow the criteria of ethical conduct in research and evaluation – for example, which harm the respondents, reduce their autonomy without justification (see Patry, 2002) or do not show respect for people (Morris, 2004, p. 367) – must be avoided. (3) There are always antinomies *within* the methods domain (e.g., the bandwidth-fidelity antinomy mentioned above, see also Patry, 2011), so the perfect method is not possible anyway and choices need to be made. The importance of methods, on the other hand, is underlined by the following arguments: (4) we suggest that evaluation is best served with methodical appropriateness; methodical flaws might have dreadful consequences (see also Simons, 2006). However, (5), there might be the necessity to reduce methodical quality in favor of other qualities. For instance, randomized controlled or field experiments (Campbell & Stanley, 1963) are undoubtedly the best way to establish causal relationship (as far as this is possible). But sometimes such designs engender conditions in the field which do not make sense from a practical point of view; under such conditions, the evaluator might settle for a less powerful design (for example, quasi-

tik socialiniams dalininkams. Bet kuris jų, *įskaitant vertintoją*, į vertinimą būtinais įtrauks savo vertybes ir interesus: ar aiškiai išreikštus, ar numanomus. Iš pirmo žvilgsnio šios vertybės atrodo kaip įsitikinimai, nors kai kurios jų gali būti gana atspindimos ir etiškai įrodinėjamos, o kitų socialiniai dalininkai gali net neatpažinti, suvokdami jas tik įvertinimo proceso metu. Asmeninės vertybės yra klasifikacijos apačioje, nes kiti principai laikomi svarbesniais, bet ne todėl, kad praktikoje būtų nesvarbios. Iš tiesų jų poveikis labai stiprus ir net gali daryti įtaką kitoms vertybėms; taigi per kitus principus asmeninės vertybės gali įgyti didesnę prioritetą. Socialiniai dalininkai privalo turėti savo prioritetus, aiškiai išreikšti ir pagrįsti (1 principas), suprasti kitų socialinių dalininkų vertybes. Jeigu socialiniai dalininkai nepuoselėja vertybių arba turi tik asmeninius įsitikinimus, vertintojų pareiga – etiškai pagrįsti vertybes ir diskutuojant argumentuotai aptarti kitų socialinių dalininkų vertybes (Cronbach ir kt., 1980, p. 171: auklėjamasis poveikis socialiniams dalininkams; Guba, Lincoln, 1989, p. 56: Bendras socialinių dalininkų ugdymas). Perverstas argumentuoti socialinis dalininkas gali būti skatinamas pakeisti vertybes, nors tokie pokyčiai neturėtų lengvai vykti. Kadangi iš šios perspektyvos vertintojas matomas ir kaip socialinis dalininkas, jis atlieka dvejopą vaidmenį: siekia atskleisti visų socialinių dalininkų ir savo vertybes; kaip ekspertas jis gali vaidinti ir trečią vaidmenį, pavyzdžiui, susijusį su savo institucija. Todėl labai svarbu, kad vertintojas jaustų savo vertybes, ypač vertinimo kriterijus, nes šie ne visada yra akivaizdūs (plg. Speer, 2010, p. 415). Tai gali būti svarbu pagal hierarchiją aukštesniam principui.

Šiais principais reikėtų remtis per tolesnes diskusijas, galinčias pakoreguoti faktą, kad „joks įvertinimo teoretikas aiškiai ir sistemingai neatlieka aprašomojo, nurodančio

experimental), as underlined repeatedly, for instance, by Scriven (1976), House (2003) and Phillips (2006). It might be particularly important to remind the evaluator of the first principle: any choice of design or other method below the maximal solution according to the state of the art requires explicit justification – and in most cases there are good reasons for that, but they need to be made explicit.

9. Not to forget, finally, the *personal values* of the stakeholders. While the values involved in the principles one through eight are generally valid, the personal values of the stakeholders are claimed only by them. Any stakeholder, *including the evaluator*, will necessarily enter the evaluation endeavor with his or her own values and interests, whether explicit or implicit. At first glance, these values are cognitive beliefs, although some of them might be quite reflected and ethically argued for, while others are not even recognized by the stakeholders who might become aware of them in the process of evaluation. The reason for ranking these values last is because the other principles are seen as more important, not because they are unimportant in practice; in fact they have a strong influence on and may even determine the other values; hence they can get a higher priority through other principles. The stakeholders should become aware of their stakes, they should articulate and justify them (principle 1), and they should understand the other stakeholders' values. The evaluator can facilitate this process and help the stakeholders to evolve from being unaware of their values or having just personal beliefs to have ethically justified values, and their ignorance or the rejection of other stakeholders' values can become a debate based on arguments (Cronbach et al, 1980, p. 171: Educative impact on the stakeholders; Guba and Lincoln, 1989, p. 56: Mutual education of stakeholders). Being forced to argue in such cases may also foster a stakeholder to change his or her values, although such changes are not likely to happen easily. Since in this perspective the evaluator is also seen as a stakeholder, he

ir metateorinio darbo“ (Shadish ir kt., 1991, p. 49) ir kad etika nėra svarbi vadovėliuose ir straipsniuose apie įvertinimą (Simons, 2006, p. 244). Mūsų nuomone, literatūra apie normatyvines vertybes pernelyg ribota: daugumoje publikacijų minima tik nedaugelis vertybių, kitų nepaisoma arba vertybių sąrašas pateikiamas be jokio prioriteto (išimtys: Morris, 2005; Schwandt, 1997; Simons, 2006; ir keletas kitų). Neneigiame, kad publikacijos yra vertingos, bet taksonominė struktūra leidžia vienu metu nagrinėti visas vertybes, o pateiktieji devyni principai rodo bandymą tai padaryti.

Hierarchija yra dviprasmiška. Mes laikomės pirmo principo (argumentuotu pagrindu), bendrai vadovaujamės antru (etikos reikalavimais), trečiu (tikslų pirmenybe) ir ketvirtu (žmonių gerovės) principais bei manome, kad būtų neatsakinga laikyti juos žemesniais. Nelaikome to absoliučiu požiūriu, nes: a) vis tiek gali būti situacijų, kai pagrįstai galima jų nesilaikyti; b) principai suformuluoti labai apibendrintai ir pagal aplinkybes įmanoma juos sukongretinti. Be to, kiekvienas gali tapti antinomijos dalyku, o vieno sprendimo visiems atvejams nėra (pavyzdys gali būti diapazono apimties-tikslumo antinomija).

Mes nelaikome šio sąrašo baigtiniu; vėliau tai pirmasis pasiūlymas, kurį reikia tobulinti. Apskritai čia pateikti argumentai pernelyg trumpi dėl straipsnio ribotumo. Gali būti, kad reikia įtraukti daugiau principų, o kai kuriuos esančius – pašalinti.

or she has then a double role: to aim at unveiling all stakeholders' values and to unveil his or her own values; as a peer, he or she might have a third role, for instance related with his or her own institution. In this double or even triple role, it is particularly important that the evaluator is aware of his or her values and particularly the criteria used in the evaluation given that the latter are not always self-evident (cf. Speer, 2010, p. 415). This criterion might play important roles on a higher principle within this hierarchy.

These principles are intended as a base for further discussion which could remedy to the fact that “(n)o evaluation theorist does descriptive, prescriptive, and meta-theorizing explicitly and systematically” (Shadish et al., 1991, p. 49) and that ethics are not important in textbooks and texts on evaluation (Simons, 2006, p. 244). In our view, the literature on normative values is much too narrow: most publications deal with a small set of values and neglect the other ones, or they present just a list of values without priority (exceptions are Morris, 2005; Schwandt, 1997; Simons, 2006, and some others). This is not to deny that such publications are valuable in themselves; however, the taxonomic framework provides the possibility to consider all these values simultaneously, and the nine principles presented above are an attempt to do so.

The hierarchy is not unambiguous. We stick to the principle one (argumentative justification) in any case and to the principles two (ethical requirements), three (priority of the goals), and four (human welfare) in general and think it would be irresponsible to rank them lower. We do not consider this to be a fundamentalist standpoint because (a) there might still be situations in which one can justify to depart from them, and (b) they are formulated so broadly that there are many ways to concretize them, depending on the specific conditions. Further, each of them might be subject to antinomies within itself for which there is no one single solution for all occasions (we have mentioned as example the methods, e.g., the bandwidth-fidelity antinomy).

6 TAKSONOMIJOS NAUDOJIMAS AUKŠTOJO MOKSLO INSTITUCIJOMS VERTINTI EKSPERTINIŲ METODŲ

Tipiški aukštojo mokslo institucijų ekspertiniai vertinimai susiduria su pernelyg daug antinomijų, todėl sudėtinga nuodugnai jas išaiškinti. Toliau bus aptartos prototipinės laikomos antinomijos, t. y. atspindinčios problemas, su kuriomis susiduria vertintojai. Vadovaujantis dimensijomis, pateiktomis 2 skyriuje, septynios sritys bus naudojamos kaip euristinis pagrindas, identifikavus atitinkamas vertybes, keturios antinomijos – trumpai aptartos. Trečia, vadovaujantis hierarchiniais principais, bus aptarta viena antinomija.

6.1. PROTOTIPINĖS ANTINOMIJOS TARP VERTYBIŲ

2 skyriuje pristatytos septynios vertybių sritys; iš kiekvienos jų po kelias pateiktos kaip pavyzdžiai. Galima išskirti mažiausiai aštuoniasdešimt vertybių, priešingų vienos kitoms. Tai reiškia, kad egzistuoja daugiau nei 3 000 galimų kombinacijų, ir dar daugiau, nes kai kurios antinomijos apima daugiau nei dvi vertybes. Nors ne visos kombinacijos turi prasmę, jų gausa rodo, kad klausimai gali būti nagrinėjami labai kompleksiskai, bandant antinomijas išanalizuoti visapusiškai. Todėl įmanoma aptarti tik kelis prototipinius pavyzdžius.

We do not regard this list to be final; rather it is a first proposition which requires further improvement. In any case the argumentation here was much too brief due to space constraints. It may also be that more principles need to be added, and we do not exclude that one or the other should be removed at all.

6 APPLICATION OF THE TAXONOMY TO THE EVALUATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS THROUGH PEER REVIEWING

In typical peer review evaluations of higher education institutions there are too many antinomies to give an exhaustive account; hence we discuss antinomies which we regard as prototypical, that is which represent fairly well the problems that evaluators encounter. For this we will proceed according to the dimensions presented in section 2: The seven domains will serve as heuristic base for identifying relevant values, and four antinomies will be discussed briefly. Thirdly, we take one of these antinomies and discuss it in terms of the hierarchical principles.

6.1. PROTOTYPICAL ANTINOMIES BETWEEN VALUES

We have presented seven domains of values in section 2; each of them has several values, some of which have been presented as examples. Overall one can distinguish at least eighty values which can be antagonistic with each other. This means that there are more than 3000 possibilities of combinations, and the number is increased since some antinomies address even more than two values. Although not all of the combinations make sense, the sheer number shows the enormous complexity of the issues at stake when trying to analyze antinomies comprehensively. Therefore it will only be possible to discuss some prototypical examples.

1 PAVYZDYS

Pirmasis pavyzdys yra iš ekonominės srities: kiekvieną kartą vertinant reikia iš anksto nustatyti biudžetą pagal ekspertų darbo krūvį. Prieš įvertinimą įstaiga pateikia ekspertams sutartį, kurioje nurodomi visi įsipareigojimai ir darbai, kuriuos reikia atlikti. Įstaigos antinomija yra ta, kad siekiama minimizuoti išlaidas, bet pasamdyti pakankamai kompetentingų ekspertų ir motyvuoti juos dalyvauti vėlesniuose vertinimuose, jeigu to reikės: mokėti nei per didelį, nei per mažą honorarą arba visai jo nemokėti tikintis, kad kompetentingi ekspertai gali atsisakyti, kadangi tarnauti mokslinei bendruomenei visai be atlygio dažnai laikoma akademikų pareigų dalimi. Antinomija yra palaipsninė vienos srities priemonių dimensijoje. Sprendimas – gauti atlyginimą, pirmiausiai atitinkantį ekspertų atsakomybę, ypač atsižvelgus į asmeninę dimensiją ir kalbant apie visus susijusius asmenis. Tai reiškia, kad honoraras turi būti sąžiningas pagal darbo išlaidas per visą įvertinimo procesą; tiksliai suma priklauso nuo daug skirtingų dalykų, įskaitant pasiūlą ir paklausą, nors jos ir nėra svarbiausios. Vienu konkrečiu atveju biudžetas buvo lemiamą sąlyga, todėl ekspertas, į kurį buvo kreiptasi (ir kurį įstaiga laikė svarbiu), atmetė pasiūlymą. Kadangi atsisakymas nebuvo grindžiamas per mažu honoraru (asmuo tikriausiai nebūtų to pripažinęs), lieka neaišku, ar piniginis klausimas išties buvo pagrindinė atsisakymo nedalyvauti vertinime priežastis.

2 PAVYZDYS

Kita antinomija – iš teisinės srities. Viena vertus, įstatymais dėl duomenų apsaugos reikalaujama į ataskaitą įtrauktų asmenų konfidencialumo, t. y. respondentai privalo būti neatpažįstami (reikalavimas, atsiradęs, pavyzdžiui, ir iš etikos principų).

EXAMPLE 1

The first example deals with the economic domain: for each evaluation a budget has to be established in advance, taking into account the workload of the reviewers. Ahead of the evaluation the agency proposes a contract with each reviewer that includes all obligations and works that have to be done. The antinomy of the agency is to minimize the expenses yet to engage competent reviewers in sufficient numbers and to motivate them for participation in later evaluations if necessary: paying the peers not too much and not too little honorary – or not to pay them at all, with the possible ensuing consequence of the refusal of competent peers, although serving the scientific community without honorary is often regarded as part of the duties of academicians. The antinomy is gradual on the means dimension within one domain. The solution is to conceive a remuneration which is adequate primarily concerning the responsibility the peers have, especially taking care for the personal dimensions in the evaluated institution and regarding all the involved persons; it means the honorary should be fair with regards to the operating expenses in the complete evaluation process; the exact amount depending on many different issues, with offer and demand being one of them but not the most important; in one particular case the available budget was the determining issue, and therefore a peer who had been asked (and whom the agency had regarded as important) declined the offer. Since the refusal was not justified with a too low honorary (which the person would probably not have admitted) it is not clear, however, whether the monetary issue indeed was the reason for not participating in the evaluation.

EXAMPLE 2

The next antinomy is primarily within the legal domain. On one hand, the laws on data protection require confidentiality of the participants in the report, i.e., the respondents must not be recognizable (this is also a requirement, for instance, from ethical principles). However, in

Tačiau vertinant institucijas, tik keli asmenys užima tam tikras pareigas, pavyzdžiui, tėra vienas programos direktorius ir pan. Kita vertus, pagal vertinimo taisykles (paprastai neformuluojamas įstatymu), reikia atsiskaityti už svarbius dalykus. Tada atsiranda antinomija: ar pateikti informaciją, kurią žino tik programos direktorius, ar ją atskleisti siekiant išvengti direktoriaus identifikavimo?

Antinomija yra alternatyvi tikslų lygmeniu (du tikslai „vertinimo ataskaitos skaitytojas nežino, kas ką atsakė“ ir „skaitytojas žino, kas ką atsakė“ paneigia vienas kitą ir neturi kompromiso).

Mūsų atveju antinomija buvo išspręsta suteikus informaciją, taigi ir atskleidus respondentą. Ekspertas pasiūlė išvengti antinomijos ir parašyti dvi ataskaitas – vieną su visa informacija (ne anoniminę) institucijai, kitą (anoniminę) – įgaliojusiai įstaigai. Šiuo konkrečiu atveju tai būtų buvę įmanoma, bet antroje ataskaitoje būtų trūkę nemažai esminės informacijos. Tai buvo galima padaryti naudojant „sumanų rašymą“, siūlomą to paties eksperto.

3 PAVYZDYS

Metodiniu požiūriu lankydamiesi vietoje ekspertai nori gauti kuo daugiau pagrįstos informacijos iš pokalbių. Kita vertus, jie turi pripažinti interviu davėjų tendenciją neatskleisti informacijos, galinčios jiems pakenkti ir sukelti pavojų institucijos egzistavimui; be to, galima daryti prielaidą, jog respondentai suformuluos informaciją taip, kad apie juos būtų susidarytas geras įspūdis (Christensen, 1981). Interviu imantys asmenys turi būti mandagūs ir neužduoti „sunkių“ klausimų (socialinė interaktyvi sritis), bet vis dėlto jie privalo klausiti tikėtinau nemalonių dalykų (metodinė sritis).

Antinomija yra palaipsninė priemonių lygmeniu tarp sričių. Ekspertai turi būti taktiški (van Manen, 1991) ar jautrūs

evaluations of institutions there are few people in certain positions; for instance there is only one director of the program etc. On the other hand the evaluation rules (usually not formulated as law) require full account of the relevant features. The antinomy is, then, whether to give the information that could only be available from the director or to disclose it to avoid the director being identified.

The antinomy is alternative on the goal level (the two goals “the reader of the evaluation report does not know who responded how” and “the reader knows who responded how” are mutually exclusive, and there is no possibility of a compromise) within one domain.

In our case, this antinomy was solved by giving the information and hence disclosing the respondent. A reviewer has suggested as a way out of the antinomy to write two reports, one with all information (not anonymous) to the institution, the other (anonymous) to the mandating agency. In this particular case this would indeed have been possible; however, for the latter report substantial information would have had to be withheld. This could be done through “skillful writing”, as the same reviewer suggests.

EXAMPLE 3

From the methodical point of view, during the site visit, the peers want as much and as valid information in the interview processes as possible. On the other side they must acknowledge the interviewees’ tendency not to disclose information that might be harmful to them because it might jeopardize the existence of the institution; also one can assume that the interviewees will formulate the information in a way that it conveys a good impression of themselves (Christensen, 1981). The interviewers must keep polite and must not ask “hard” questions (social interactive domain) yet still ask questions that may be disagreeable for the interviewees to answer (methodical domain).

The antinomy is gradual on the means level between domains. It requires tact (van Manen,

(Forss ir kt., 2002), kad išspręstų antinomiją suradę reikiamą pusiausvyrą. Iš tiesų taktas ir yra pastangos išspręsti palaipsnių antinomiją (tarp metodinių ir interaktyvių sričių). Iš savo patirties teigiame, kad ne visi ekspertai sugebėjo tinkamai elgtis tokioje situacijoje. Bet labai sunku patikimai ir įtikinamai vertinti, ar ekspertų veiksmai yra tinkami, todėl čia pateikiame tik asmeninius įspūdžius.

4 PAVYZDYS

Įvertinimo procedūros 6 etapo (apsilankyti vietoje) metu ekspertas pastebėjo, kad studentai buvo pasirengę susitikimui ir į klausimus atsakinėjo nesąžiningai, t. y. jų atsakymai akivaizdžiai prieštaravo eksperto žinomiems faktams. Kad tinkamai atsakinėtų, spaudimą jiems galėjo daryti institucijos dėstytojai ir vadovas. Kai kurie studentai jautėsi nesaugūs ir pateikė dviprasmiškus atsakymus. Vienas ekspertas pareikalavo papildomai pasikalbėti su vadovu arba dėstytojais, bet kiti tam nepritarė dėl riboto laiko ir bijodami neigiamų pasekmių, pavyzdžiui, kad bus rizikuojama visa įvertinimo procedūra, paveikti vėlesni interviu su kitais socialiniais dalininkais ir dėl psichologinio spaudimo, ypač institucijos vadovui (jaustis valdomam ir pan.).

Antinomija tarp dviejų sričių yra alternatyvi (etinė – tikėjimas tuo, ką sako žmonės – ir metodinė) priemonių lygmeniu.

Konkrečiu atveju ekspertai priėmė sprendimą daugiau nebevertinti ir per ankstesnius pokalbius gautą informaciją pripažinti pakankama.

1991) or “Fingerspitzengefühl” (Forss et al., 2002) from the reviewers to solve the antinomy by finding the right balance. And tact, indeed, is the attempt to deal with a gradual antinomy (here between the methodological and the interactive domains). In our experience, not all peers were able to deal adequately with this situation; however, it is very difficult to assess reliably and validly whether the peers’ actions are adequate, so we refer here only to our personal impression.

EXAMPLE 4

During step 6 of the evaluation procedure (site visit) one peer got the impression that the interviewees were briefed in some kind; he noticed that, for instance, the students did not answer honestly, i.e., there were obvious contradictions between the students’ answers and the facts the peers had already acquired. There might have been some pressure by the teachers and the director of the institution on the students to answer in a positive way. Some students interacted very insecurely and gave ambiguous answers. The peer who was particularly sensitive to this issue required an additional discussion with the director or the teachers. However, the other peers did not approve such a discussion because of the time constraints and because they were afraid of negative consequences, such as that the whole evaluation procedure might be jeopardized, that the further interviews with other stakeholders might be influenced, and because of the psychological pressure especially on the director of the institution (feeling under control etc.).

The antinomy is alternative between two domains (ethic: believing what people say, and methodical) on the means level.

In the particular case the decision of the peers was not to proceed to additional assessments but to believe that the information gained in the previous interviews with the students was sufficient.

5 PAVYZDYS

Kiekvieną sisteminių įvertinimo procesą, įskaitant ekspertinį vertinimą, sudaro skirtingi etapai. Taigi, pasak H.-J. Abs ir kolegų (2006), galutiniai profesionalaus įvertinimo pabaigos etapai yra 1) išaiškinti įvertinimą-rezultatus ir 2) padaryti išvadas, kad būtų galima patobulinti vertinimo organizavimą. Vertinimo komitetas grįžta į instituciją ir pateikia išvadas. Institucijos atstovų ir vertintojų posėdyje gali kilti konfliktas tarp asmeninių ir sistemos interesų. Vertintojai turi vadovautis sąžiningumo ir skaidrumo vertybėmis, susitelkti į faktus, surinktus duomenų rinkimo etapu, ir vengti insinuacijų. Privalo atsižvelgti į tai, kad pristatymas ir konsultavimas apie pasekmes institucijai savaime gali leisti priimti sprendimus dėl darbuotojų (teisinės vertybės). Taigi šio galutinio konsultavimo proceso metu vertintojai turi žinoti visų vertinamųjų teiginių pasekmes (Warschburger, 2009). Be to, jų pareiga – atsižvelgti į vertinamųjų, katedrų vedėjų ir vadovų rūpestį, kitaip sakant, – į asmenines jų vertybes. Reikia išaiškinti, kokius vertinamųjų jausmus galima užgauti. Per paskutinį ekspertų ir institucijos atstovų susitikimą būtina išlaikyti bendrą abipusio supratimo atmosferą.

6.2. PRINCIPŲ TAIKYMAS VIENAM PAVYZDŽIUI

4 pavyzdžiui pritaikyti devyni hierarchiniai principai.

1. Pirmasis principas reikalauja *naudoti argumentus*. Nepriklausomų ekspertų komanda aptarė visus susijusius klausimus. Tačiau dėl riboto laiko – gana paviršutiniškai.

2. Aptartas *etinis požiūris*: vertinamųjų savarankiškumas (etinis reikalavimas), o kartu ir studentų instruktavimas,

EXAMPLE 5

Each systematic evaluation process including peer reviewing follows different steps. So according to Abs et al. (2006) the final steps for concluding a highly professional evaluation are (1) interpretation of the evaluation-results and (2) dragging out consequences for improving the organization. The evaluation committee returns to the evaluated institution and presents the conclusions. Mostly the evaluators and the representatives of the institution meet to have an analysis session in which the personal interests and the system interests may conflict. The evaluators should follow the value of honesty and transparency focusing on facts they gained in the data collection phase, and insinuations should be avoided. The evaluators have to consider that the presentation and the counseling concerning the consequences for the institution itself might yield decisions about the personnel (legal values). So the evaluators have to be aware of the consequences of all the evaluative statements in this final counseling process (Warschburger, 2009). It is also the evaluators' duty to consider the anxiety of the evaluatees, the heads of departments and the director as well; this means considering their personal values. It has to be clarified what might be at stake with respect to the feelings of the evaluatees. A general atmosphere of mutual understanding is essential within the different feedback loops of the final meeting between the peers and the representatives of the institution.

6.2. APPLICATION OF THE PRINCIPLES TO ONE EXAMPLE

The nine hierarchic principles will be applied, again for demonstrative purposes, to Example 4.

1. The first principle requires the *use of arguments*. Within the peer review team, all relevant issues were put on the table and discussed. However, time constraints restricted the depth of the discussion.

2. Next, the *ethical view* needs to be discussed: The autonomy of the evaluatees (an ethical

netinkamas etiniu požiūriu. Vis dėlto, tam ekspertai neturėjo įtakos. Galiausiai pasitikėjimas žmonėmis irgi vertinamas kaip etikos principas. Preliminariai dėl etinių klausimų pirmenybės (ir dėl riboto laiko) buvo nuspręsta toliau problemos nenagrinėti.

3. Su atitinkamomis priemonėmis buvo siejami du *tikslai*: vienu atžvilgiu – pasitikėjimas ir santykiai, kitu – metodinis pagrįstumas. Taigi trečiasis principas nepadėjo, nes antinomija buvo „tikslas prieš tikslą“.

4. Ketvirtasis principas – *visuomenės gerovė* – rizikingas, nes neigiamas ekspertų sprendimas turėtų neigiamų pasekmių institucijai, taigi ir susijusių asmenų gerovei (dėstytojams ir studentams). Iškeltas klausimas – priimti ar atmesti institucijos akreditavimą ir teiginių pagrįstumą (kuriems buvo kilęs pavojus šioje antinomijoje) – tam tikra prasme buvo sprendžiamasis. Sprendimas neakredituoti galėtų pakenkti asmenų, kuriuos tiesiogiai liečia sprendimas, socialinei gerovei, bet jis gali ir turėti naudos visuomenei, jeigu dėl jo institucijoje daromi radikalūs pokyčiai į gera. Šiuo atveju atsižvelgta ir į kitą informaciją, todėl visuomenės gerovės klausimas nebuvo laikomas esminiu šiai konkrečiai antinomijai; vis dėlto visuomenės gerovė laikyta svarbia priimant galutinį sprendimą.

5. Kalbant apie visas *susijusias vertybes*: socialiniai dalininkai iš institucijos norėjo, kad vyktų kuo mažiau pokyčių. Valstybė, mokanti už instituciją, pageidavo optimalios institucijos, dėl to kai kurie pakeitimai galėjo būti būtini (pagal vertintojų nuomonę), ir pusiausvyros tarp investicijų ir rezultatų. Vertintojai norėjo surinkti pagrįstus duomenis nesugaišę pernelyg daug laiko. Institucijos nariai nenorėjo nei skirti daug laiko, nei jokių pokyčių. Toks principas nepadeda išspręsti antinomijos.

6. Aptariant *teisinius klausimus* nebuvo jokių nesklaidumų.

requirement) was put forward, but also the problem of briefing the students which is inappropriate from the ethical point of view – the reviewers, however, had no influence on that. Finally, trusting people was also seen as an ethical principle. Tentatively, because of the priority of the ethical issues (but also because of time constraints), not following up the problem was decided.

3. Two *ends* were related with the respective means: trust and relationship on one hand and methodical validity on the other. The third principle, hence, did not help because the antinomy was “aim against aim”.

4. *Public welfare*, the fourth principle, was at stake insofar as a wrong decision of the peers would have negative consequences for the institution and hence for the welfare of the people involved (teachers as well as students). The question was whether to accept or refuse accreditation of the institution and the validity of the statements (which was at stake in this antinomy) was decisive for this to some degree. Deciding to refuse accreditation might harm the social welfare of those directly touched by the decision, but it might also benefit society if the decision leads to a radical change of the institution towards the better. In the particular case, other information was also taken into account so that the issue of public welfare was not considered crucial for this particular antinomy; however, public welfare was considered important when making the final decision.

5. Considering all *relevant values*: The stakeholders from the institution wanted to keep the institution with as little change as possible. The state who pays for the institution wanted an optimal institution, which may or may not make some changes necessary (depending on the evaluators' judgments), and a good investment-outcome balance. The evaluators wanted valid data, but not to invest too much time. The institution members, themselves, did not want to invest much time and did not want any change. The principle does not help to solve the antinomy.

7. Vertinimui skirtas laikas („vertinimo išteklių“) – stiprus argumentas, kad nereikia daugiau vertinimų, bet sutarta, jog lankymasis vietoje – pernelyg trumpas.

8. Žvelgiant iš *metodinio* taško, – būtų reikėję daugiau vertinimų, tačiau kiti minėti suvaržymai laikyti svarbesniais.

Aptartuose principuose buvo atsižvelgta į visas *asmenines socialinių dalininkų vertybes*.

Baigiant ir aptariant visas vertybes pagal principų hierarchiją nuspręsta: geriau neatlikti tradicinių vertinimų. Vis dėlto nutarta atsižvelgti į skirtingus teiginius ir mandagiai paaiškinti (plg., pedagoginį taktą), kad negalima visiškai pasikliauti informacija. Taigi vadovui užsiminta, jog pastebėtos pastangos instruktuoti studentus ir tai laikyta netinkamu elgesiu, tačiau nesukurta neigiama atmosfera tarp institucijos, nepriklausomų ekspertų komandos ir įgaliojančios įstaigos.

Principų hierarchijos taikymas vienai antinomijai pirmiausia rodo, kad kai kurie principai gali būti nereikšmingi, o kitus aptarti – gana sudėtinga, todėl reikia atsižvelgti į papildomą informaciją, pateiktą prie 4 principo (visuomenės gerovė). Apskritai principų hierarchija (mažesnės numeracijos principų prioritetą prieš didesnės numeracijos principus) buvo naudinga. Bet reikia paminėti, kad tik vienas vertintojas žinojo principų hierarchiją priimant sprendimus ir diskutuodamas su kitais ekspertais ja nesinaudojo.

6. In the discussion *legal issues* were not at stake.

7. The time allotted for the evaluation (“*resources for evaluation*”) was a strong argument against doing more assessments, yet it was agreed that the length of the site visit was too short.

8. From the *methodical* point of view more assessments would have been necessary. Yet the other constraints mentioned above were seen as more important.

9. All *personal values by the stakeholders* were taken into account in the principles discussed above.

In conclusion, and considering all values according to the hierarchy of principles, it was decided that it was better not to have additional assessments. Nevertheless, it was also decided to take into account, in the report, the relative validity of the different statements and to make clear, in a polite way (cf. pedagogical tact), that the information was not completely trusted. Thus the director was given the hint that the attempt to brief the students had been discovered and that this was seen as inappropriate, without creating a negative atmosphere between the institution, the peer review team, and the mandating agency.

The application of the hierarchy of principles to one antinomy shows, first, that some principles can be irrelevant while the discussion of others can become quite complicated, requiring taking into account additional information, as seen in principle 4 (public welfare). Overall, the hierarchy of the principles (priority of the lower-numbered principles over the higher-numbered ones) was helpful. It must be mentioned here, however, that only one of the evaluators was aware of the hierarchy of principles at the time of decision making and that this person did not use the principles in the argumentation with the other peers.

DISKUSIJA

Aptarta keturių dimensijų antinomijų taksonomija: vertybių sritys, alternatyvios ir palaipsninės antinomijos, antinomijos tikslų ir priemonių lygmenimis bei principų hierarchija, turinti padėti nustatyti prioritetus, susidūrus su antinomija. Šios taksonomijos naudojimas iliustruotas penkiais pavyzdžiais, kurių vienas išnagrinėtas detaliau. Iš pavyzdžių matyti, kad dimensijos yra tarpusavyje susijusios. Tiksliau, tarp sričių (pirma dimensija) ir principų (ketvirta dimensija) yra dalinis sutapimas. Tad kokia prasmė atskirti abi dimensijas?

Pirmiausia reikia pabrėžti, kad šioje taksonomijoje pirmoji dimensija *nėra nu-rodanti*. Ji veikia turi būti vertinama kaip kontrolinis sąrašas, norint užtikrinti, jog bus atsižvelgta į visas vertybes, galinčias turėti tam tikros įtakos. Literatūrinė ir ekspertinių vertinimų patirtis rodo, kad vertintojai linkę apsiriboti keliomis vertybėmis ir nepripažįsta viso vertybių, įtrauktų į vertinimą, spektro. Norint racionaliai argumentuoti, reikia atsižvelgti į visas vertybes, kurios gali būti susijusios. Tai tarsi kolektyvinio naujų idėjų svarstymo procedūra (Osborne, 1957): pirmiausia elementai identifikuojami, vėliau – vertinami. Vertinimo metu, atsižvelgiant į vertybes, reikia pereiti tris etapus: 1) vertybių identifikavimą (1 dimensija); 2) galimų antinomijų tarp šių vertybių identifikavimą ir antinomijų tipų nustatymą (2 ir 3 dimensijos); ir 3) sprendimą, kaip elgtis su atitinkamomis antinomijomis, vadovaujantis principais (4 dimensija). Šie etapai rodo, kad dimensijos savaime nėra nepriklausomos, nors jų naudojimas įvertinimo procese ir skiriasi.

Kokia prasmė kurti tokią daugiamatę hierarchinę taksonomiją? Pirmiausia norėtume pabrėžti, kas ji *nėra*:

- vertinimo instrumentas. Kaip buvo minėta, skirtingos klasifikacijos yra gana

DISCUSSION

A taxonomy of antinomies consisting in four dimensions was presented: domains of values; alternative and gradual antinomies; antinomies on the goal and on the means levels; and a hierarchy of principles that should help to set priorities when confronted with an antinomy. The use of this taxonomy has been illustrated with five examples, one of which has been analyzed more in detail. As these latter examples show, the dimensions are interrelated. In particular, there is an overlap between the domains (first dimension) and the principles (fourth dimension). What sense does it make, then, to distinguish these two dimensions?

First of all, it must be underlined that in this taxonomy the first dimension is *not prescriptive*, but rather must be seen as a checklist to ensure that all values that might play a role are taken into account. Experience both from the literature as well as from peer review evaluations show that evaluators tend to focus on few values and do not recognize the full scope of values that are involved in an evaluation. To argue rationally about values requires to take into account all those which might be relevant. It is like in a brain-storming procedure (Osborne, 1957): First, the elements are identified; then they are judged. In evaluations, with respect to values, three steps are necessary: (1) Identifying the values (dimension 1); (2) identifying possible antinomies between these values and identifying the types of antinomies (dimensions 2 and 3); and (3) deciding how to deal with the respective antinomies based on the principles (dimension 4). These steps show that while the dimensions per se are not independent, their use in an evaluation process is quite different.

What sense does it make to formulate such a multi-dimensional hierarchic taxonomy? First we want to stress what it is *not*:

- It is not an assessment instrument. As mentioned repeatedly above, the different classifications are not as unambiguous as would

vienprasmės. Mūsų nuomone, iš šios struktūros įmanoma sukurti vertinimo instrumentą, tačiau tam reikėtų daug aiškesnių kategorijų, ypač kalbant apie sritis. Bet patirtis rodo, kad nuomonės skiriasi, ar antinomija yra alternatyvi, ar palaipsninė, ar ji tikslo, ar priemonių lygmens. Vadinasi, vienas ekspertas tą pačią antinomiją gali laikyti alternatyvia, kitas – palaipsnine. Pavyzdžiui, E. Guba ir Y. S. Lincoln (2000) teigia, kad natūralistinis pavyzdys neapima racionalistinio, kitų nuomone, įmanoma integruoti bent kelias iš pagrindinių „aksiomų“ (dėl vertinimo žr.: Shadish ir kt., 199, 1 p. 46–52; dėl holizmo žr.: Phillips, 2000, 3 skyrių; dėl ideografijos žr.: Patry, Gastager, 2002);

- tinkama metavertinimams atlikti, nei lyginti, nei vertybėms vertinti dėl vertinimo modelio ar pastangų teigiant, kad tam tikras principas labiau tinka X nei Y įvertinti, arba kritikuojant, kad nesilaikoma hierarchijos. Tai netinkamas vertinimas, nes nebūtų atsižvelgta į visą situacijos kompleksiskumą.

- taisyklių rinkinys, kuriuo aklaai turi sekti įvertintojai. Tiksliau, optimalus palaipsninių antinomijų sprendimas gali skirtis pagal situaciją (Patry, 1992);

- kriterijų rinkinys, padedantis nuspręsti, kurį vertinimo pasiūlymą rinktis. Taksonomija – ne klausimų rinkinys, kuriuos reikia išnagrinėti teikiant vertinimo pasiūlymą arba ataskaitą;

- tai, kuo būtų ketinama iš socialinių dalininkų, ypač vertintojų, atsakyti atsakomybės.

Naudotis šiomis funkcijomis be pateisinimo laikoma piktnaudžiavimu. Nors nurodyti tikslai gali būti teisėti – ne mūsų atsakomybė tai nuspręsti, – taksonomija nėra tinkama tokiam tikslui.

Tad kam ji gali būti naudojama? Pirma, norime paskatinti diskusiją apie vertintojų bendruomenės vertybes. Diskusija jau vyksta, bet, mūsų manymu, per vangiai, nes

be necessary for this. It would be possible, we think, to develop an assessment instrument from this framework but this would require much clearer categories, particularly with respect to the domains; experience shows, however, that people also disagree whether an antinomy is alternative or gradual and whether it is on the goal or on the means dimension. This means that the same antinomy may be alternative for one judge but gradual for another one; for instance, Guba and Lincoln (2000) claim that their naturalistic paradigm excludes the rationalistic one while others believe that an integration is possible at least for some of their key “axioms” (for valuing see Shadish et al., 1991 pp. 46-52; regarding holism, see Phillips, 2000, chapter 3; for idiography, see Patry and Gastager, 2002).

- For this reason it would also be inappropriate to do meta-evaluations using this taxonomy, neither for comparative purposes nor to make values judgments about a given evaluation model or endeavor, by saying such and such principle is applied to a higher degree in evaluation X than in evaluation Y or by criticizing that the hierarchy is not respected. Such a judgment would be inappropriate because it would not take into account the whole complexity of the situation.

- It is not a set of rules that must be followed blindly by evaluators. Particularly the optimum solution in gradual antinomies may differ from situation to situation (Patry, 1992).

- It is not a set of criteria to decide which evaluation proposal to prefer in an open subscription, nor is it a set of issues that must be addressed in any case in an evaluation proposal or in an evaluation report.

- And finally, and most importantly, it is not intended to take away the responsibilities of any of the stakeholders including, particularly, the evaluators.

Any use in these functions without further justification should be considered as abuse. While the goals expressed there might be legitimate – we do not want to judge

publikacijų autoriai susitelkia tik į specifinius, juos dominančius klausimus. Nors šios diskusijos yra svarbios, siūlome padiskutuoti ir apie vertybes visose vertybių srityse. Be to, mūsų pabrėžti skirtumai (dimensija ir antinomijos tipas) gali suteikti diskusijai tikslumo: kai kuriems debatams trūksta tikslių argumentų, pavyzdžiui, analizė atskleistų, kad pažeistos elementarios mokslinės kalbos taisyklės. Mūsų patirtis rodo, kad ekspertų įsitikinimai dažnai būna klaidingi, dėl to jie eina „ginčytiniais trumpiausiais keliais“, t. y. pernelyg greitai padaro išvadas, todėl tokie argumentai jautrūs kritikai. Naudojama pagrįsta metaetinė struktūra prideda argumentui tikslumo (žr. 1 principą: garantuotas tvirtinimas).

Antra, taksonomijos funkcija – sutelkti vertintojų dėmesį į vertybes, į kurias jis paprastai neatsižvelgtų. Kai kuriuos dalykus galima ignoruoti, bet šiai mokslinei veiklai – vertinimui – būdinga pagrįsti pasirinkimą argumentais, todėl taksonomija gali būti naudojama kaip orientacija, ką dar galima paaiškinti. Šiuo atžvilgiu ji laikoma euristicine priemone, kuri pritaria nuomonei, jog vertybės turi būti aptartos per vertinimo procesą arba skirtingiems požiūriams atstovaujančių vertintojų (pvz., iš skirtingų „įvertinimo medžio šakų“, Alkin, Christie, 2004).

Bet svarbiausia, kad taksonomija gali būti naudojama kaip bandomasis kontrolinis sąrašas dėl specifinio praktinio vertybių ir antinomijų įvertinimo ir kaip pagalba stengiantis jas išnagrinėti. Dėl šios priežasties pateikiame tam tikros srities – aukštojo mokslo institucijų ekspertinio vertinimo – pavyzdžių. Kaip minėta, ši sritis pernelyg sudėtinga, kad vertybių antinomijos būtų išsamiai paaiškintos. Net aptariant vieną įvertinimą, antinomijų (nepriklausomai, ar jos būtų akivaizdžios ar aiškiai nurodytos), netiesioginės (santykiai nėra aiškūs) arba slaptos (dalyviai nežino apie antinomijas; plg. Miller, 2006, p. 20, dėl šio

about this, – he taxonomy by itself is just not appropriate for such a purpose.

What can it be used for, then? First, we want to stimulate the discussion about values within the evaluator community. This discussion already exists, but we estimate it to be much too narrow, each publication or author focusing only on specific issues which are of special interest to him or her. We suggest that, in addition to such discussions which are important, comprehensive discussions of values issues across all values domains be performed. We suggest also that the use of the distinctions that were made (dimension and type of antinomy) can contribute to precision in the discussion. Indeed, at least some of the debates lack in precise argumentation; an analysis would reveal, for instance, that elementary rules of scientific language are violated. It is our experience that peers often commit the naturalistic fallacy which leads them to use “argumentative shortcuts”, i.e., to jump too quickly to conclusions; this makes the argumentation string sensitive to criticism. Using an appropriate meta-ethical framework would add to the strength of their argument (see principle 1: warranted assertibility).

Second, the taxonomy has the function to focus the attention of evaluators on values issues that he or she might have not taken into account otherwise. Some issues might have been disregarded for good reasons in a particular evaluation process; it is appropriate for a scientific endeavor like evaluation, however, that choices are justified through arguments, so the taxonomy can serve as orientation what possibly should also be accounted for. In this sense it is thought of as being a heuristic tool to support values discussions within an evaluation process or between evaluators, for example, representing different approaches (e.g., from different “branches” in Alkin and Christie’s, 2004, “evaluation tree”).

Most importantly, however, the taxonomy can be used as a tentative checklist for values and antinomies in specific practical evaluations and as a help when trying to deal with these antinomies. For this reason we have attempted to

išskyrimo) būtų pernelyg daug, kad galėtume išnagrinėti šiame straipsnyje. Tad sutelkę dėmesį ne į antinomijų turinį, o į procesą, teigiame, jog taksonomija šiuo atžvilgiu yra vertinga.

Principai siūlomi kaip pagalba sprendimams dėl vertybių antinomijų priimti. Kitaip tariant, manome, jog įvertinusi diskusijas bendruomenė pritaras patobulintam principų rinkiniui pagal argumentus ir pagrindimą. Tada vertintojas galėtų ne tik naudotis principais kaip pagalba, priimdamas sprendimus, bet ir išdėstyti argumentus, kurių, tikriausiai, kitaip būtų nepaisoma, t. y. antinominėje situacijoje taksonomija primintų ne tik vertybes, bet ir argumentus prieš arba už jas. Vėliau reiktų aiškiai argumentuoti prieš arba už tam tikras vertybes tik tuo atveju, jei jos nukryptų nuo šių principų.

Straipsnyje pateikta taksonomija siūloma kaip priemonė, galinti padėti praktiškai priimti sprendimą dėl vertybių vertinimo. Šios priemonės labai reikia vertinimo bendruomenei, žinoma, jeigu vertintojai nori pripažinti vertybių antinomijas, su kuriomis susiduria dirbdami.

provide examples from a particular field, peer reviews of higher education institutions. As argued above, the field is much too complex to provide an exhaustive account of the values antinomies; even if we had taken one single evaluation the number of antinomies – whether manifest (stated explicitly), indirect (the relations are not made explicit) or latent (the participants are not aware of the antinomies; cf. Miller, 2006, p. 20, for this distinction) – would outnumber by far what can be dealt with in such a paper. But the focus is not on the content of the antinomies, rather it is on the process, and we assume that the taxonomy is valuable in this regard.

The principles are suggested as help in making decisions in values antinomies. In particular, we imagine that after some discussion the evaluation community will agree on an improved set of principles with according arguments and justifications. Then an evaluator would not only have the principles themselves as help in decision-making, but he or she would also dispose of arguments possibly neglected otherwise, that is, the taxonomy would not only be a reminder of values but also of arguments for or against them in an antinomic situation. Further, it would be necessary to argue explicitly in favor or against certain values only if he or she departs from these principles.

Overall, hence, the taxonomy presented here is proposed as a tool that should help practical decision-making for values issues in evaluations. Such a tool is desperately needed in the evaluation community, provided that the evaluators are willing to face the values antinomies they encounter when working in the field.

LITERATŪRA / REFERENCES

- Abma, T. A. (2006). The Social Relations of Evaluation. In Shaw I. F., Greene J. C., Mark M. M. (Eds.), *Handbook of Evaluation: Policies, Programs and Practices*. London and Thousand Oaks, CA: Sage, p. 184–199.
- Abs, H.-J., Maag Merki, K., Klieme, E. (2006). Grundlegende Gütekriterien für Schulevaluation. In Böttcher W.,

- Holtappels H.-G., Brohm M. (Hrsg.), *Evaluation im Bildungswesen. Eine Einführung in Grundlagen und Praxisbeispiele*. Weinheim: Juventa, p. 97–108.
- Alkin, M.C., Christie, C.A. (2004). An Evaluation Theory Tree. In Alkin M. C. (Ed.), *Evaluation Roots*. Thousand Oaks: Sage, p. 12–65.

- American Evaluation Association (2004). *American Evaluation Association Guiding Principles for Evaluators*. Available at <http://www.eval.org/Publications/GuidingPrinciples.asp>. Site visited 3th November, 2006.
- Australasian Evaluation Society (2000). *Code of Ethics*. Available at http://www.aes.asn.au/about/code_of_ethics.pdf. Site visited 7th November, 2006.
- Baumeister, R. F. (1982). A Self-Presentational View of Social Phenomena // *Psychological Bulletin*, 91, p. 3–26.
- Camberg, L., Brown, R., deLemos, C., Hicks, H., Jackson, S., Stone, G. (2006). *Volunteers: A Hidden Resource for Staffing Evaluation Efforts in Nonprofit Agencies*. Abstract of the Poster Presentation at the Evaluation Conference, “The Consequences of Evaluation”, in Portland (OR).
- Campbell, D. T., Stanley, J. C. (1963). Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research on Teaching. In Gage N. L. (Ed.), *Handbook of Research on Teaching*. Chicago: Rand McNally, p. 171–246.
- Chelimsky, E. (2006). The Purpose of Evaluation in a Democratic Society. In Shaw I. F., Greene J. C., Mark M. M. (Eds.), *Handbook of Evaluation: Policies, Programs and Practices*. London and Thousand Oaks, CA: Sage, p. 33–55.
- Christensen, L. (1981). Positive Self-Presentation: A Parsimonious Explanation of Subject Motives // *The Psychological Record*, 31, p. 553–571.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of Psychological Testing*. Fifth Edition. New York: Harper and Collins.
- Cronbach, L. J., Ambron, S. R., Dornbusch, S. M., Hess, R. D., Hornik, R. C., Phillips, D. C., Walker D. F., Weiner, S. S. (1980). *Toward Reform of Program Evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Delamont, S. (2005). Four Great Gates: Dilemmas, Directions and Distractions in Educational Research // *Research Papers in Education*, 20, p. 85–100.
- Fetterman, D. M., Kaftarian, S., Wandersman, A. (Eds.) (1996). *Empowerment Evaluation: Knowledge and Tools for Self-Assessment and Accountability*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Forss, K., Rebien, C. C., Carlsson, J. (2002). Process Use of Evaluations. Types of Use that Precede Lessons Learned and Feedback // *Evaluation*, 8 (1), p. 29–45.
- Gastager, A., Patry, J.-L. (2001). *Dilemmastrukturen von Evaluationen – Wertpluralismus in Evaluationsprozessen im Bildungsbereich*. Internal report to the Austrian Science Fund, project “Evaluation in education” #P13594-SOZ. Salzburg: University of Salzburg.
- Gastager, A., Patry, J.-L. (2006). ‘Allen Leuten recht getan ... Widersprüchliche Anforderungen an Evaluatoreninnen und Evaluatoren. In: Böttcher W., Holtappels H.-G., Brohm M. (Hrsg.), *Evaluation im Bildungswesen. Eine Einführung in Grundlagen und Praxisbeispiele*. Weinheim und München: Juventa, p. 109–121.
- Gross, N., Mason, W. S., McEachern, A. W. (1958). *Explorations in role analysis: Studies of the school superintendency role*. New York: Wiley.
- Guba, E., Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth Generation Evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Guba, E., Lincoln, Y.S. (2000). Epistemological and Methodological Bases of Naturalistic Inquiry. In Stufflebeam D. L., Madaus G. F., Kellaghan T. (Eds.), *Evaluation Models. Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*. Second Edition. Boston: Kluwer, p. 362–381.
- Hanson, N. R. (1958). *Patterns of Discovery: An Inquiry Into the Conceptual Foundations of Science*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- House, E. R. (1976). Justice in Evaluation. In Glass G. V. (Ed.), *Evaluation Studies Review Annual*, 1, p. 75–100.
- House, E. R. (1980). *Evaluating with Validity*. London: Sage.
- House, E. R. (2003). Bush’s Neo-Fundamentalism and the New Politics of Evaluation // *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy: E-tidskrift*, 2. Available at <http://www.upi.artisan.se>. Site visited 25th January, 2009.
- House, E. R., Howe, K. (2000). Deliberative Democratic Evaluation // *New Directions for Evaluation*, 85. San Francisco, CA: Jossey-Bass, p. 3–12.
- Joint Committee on Standards for Educational Evaluations (1994). *The Program Evaluation Standards. How to Assess Evaluations of Educational Programs, Second Edition*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kant, I. (1987). *Foundations of the Metaphysics of Morals*. Trans. Lewis White Beck. New York: MacMillan Publishing Company.
- Loveless, T. (Ed.) (2007). *Lessons Learned. What International Assessments Tell us about Math Achievement*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Meter, K. A. (2006). Evaluating Farm and Food Systems in the US. In Williams B., Imam I. (Eds.), *Systems Concepts in Evaluation. An Expert Anthology*, 1. Washington: American Evaluation Association, p. 141–160.
- Miller, M. (2006). *Dissens. Zur Theorie diskursiven und systemischen Lernens*. Bielefeld: transcript.
- Morris, M. (1999). Research on Evaluation Ethics. What have we learned and why is it important? // *New Directions of Evaluation*, 82. San Francisco, CA: Jossey-Bass, p. 15–25.
- Morris, M. (2003). Ethical Considerations in Evaluation. In Kellaghan T., Stufflebeam D. L. (Eds.), *International Handbook of educational evaluation*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 303–327.
- Morris, M. (2004). Not Drinking the Poison you Name: Reflections in Teaching Ethics to Evaluators in For-Profit Settings // *Evaluation and Program Planning*, 27, p. 365–369.
- Morris, M. (2005). Ethics. In Mathison S. (Ed.), *Encyclopedia of evaluation*. Thousand Oaks: Sage, p. 131–134.
- Morris, M. (2007). Foundation officers, evaluation, and ethical problems: A pilot investigation // *Evaluation and Program Planning*, 30, p. 410–415.
- Morris, M., Cohn, R. (1993). Program evaluators and ethical challenges: A national survey // *Evaluation Review*, 17, p. 621–642.
- Morrow, J., Schultz Robinson, S., Mehalic, E., Dunaway, K., Rudiger, J., Jones, S. (2006). *Using Trained Undergraduate and Graduate Students to Evaluate an Innovative Course: A Description of the Project Research and Learning Enhancement (RLandE) Evaluation*. Poster Presentation at the

Evaluation Conference, "The Consequences of Evaluation", in Portland (OR).

Osborn, A. F. (1957). *Applied imagination* (rev. ed.) New York: Scribner.

Patry, J.-L. (1992). A Framework for the Explanation of Cross-Situational Inconsistencies in Social Behavior // *New Ideas in Psychology, an International Journal of Innovative Theory in Psychology*, 10, p. 47–62.

Patry, J.-L. (2008). Review of Loveless, Tom (ed.) (2007), *Lessons Learned. What International Assessments Tell us About Math Achievement* // *Education Review, a Journal of Book Reviews*. Available at <http://edrev.asu.edu/reviews/rev734.htm>. Site visited 7th November, 2008,

Patry, J.-L. (2011). Methodological consequences of situation specificity: biases in assessments // *Front. Psychology*, 2: 18. doi: 10.3389/fpsyg.2011.00018. Available at http://www.frontiersin.org/quantitative_psychology_and_measurement/10.3389/fpsyg.2011.00018/full.

Patry, J.-L., Gastager, A. (2002). Subjektive Theorien von Lehrerinnen und Lehrern: Der Übergang von der Idiographie zur Nomothetik. In Wahl D., Mutzeck W., Schlee J. (Eds.), *Psychologie der Veränderung*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, p. 53–78.

Patry, J.-L., Gastager, A. (2004). Kokybės vertinimo dilemos / Dilemmas in Quality Assessment // *Aukštojo mokslo kokybė / The Quality of Higher Education*, 1. Kaunas: VDU, p. 60–79.

Patry, P. (2002). *Experimente mit Menschen: Einführung in die Ethik der psychologischen Forschung*. Bern: Huber.

Phillips, D. C. (2000). *The Expanded Social Scientist's Bestiary. A Guide to Fabled Threats to, and Defenses of, Naturalistic Social Science*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

Phillips, D. C. (2006). A Guide for the Perplexed: Scientific Educational Research, Methodology, and the Gold versus Platinum Standards // *Educational Research Review*, 1, p. 15–26.

Phillips, D. C., Burbules, N. C. (2000). *Postpositivism and Educational Research*. New York: Rowman and Littlefield.

Rawls, J. A. (1971). *Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Schwandt, T. A. (1997). The Landscape of Values in Evaluation: Charted Terrain and Unexplored Territory // *New Directions for Evaluation*, 76. San Francisco: Jossey-Bass, p. 25–39.

Scriven, M. (1974). Evaluation Perspectives and Procedures. In Popham W. J. (Ed.), *Evaluation in Education. Current Applications*. Berkeley, CA: McCutchan, p. 1–93.

Scriven, M. (1976). Maximizing the Power of Causal Investigations: The Modus Operandi Method. In Glass G. V. (Ed.), *Evaluation Studies Review Annual*, 1, p. 101–118.

Shadish, W., Cook, T. D., Levington, L. C. (1991). *Foundations of Program Evaluation: Theories of Practice*. Newbury Park: Sage.

Simons, H. (2000). Damned if You Do, Damned if You Don't. Ethical and Political Dilemmas in Evaluation. In Simons H., Usher R. (Eds.), *Situated Ethics in Educational Research*. London: RoutledgeFalmer, p. 38–55.

Simons, H. (2006). Ethics in Evaluation. In Shaw I. F., Greene J. C., Mark M. M. (Eds.), *Handbook of Evaluation: Policies, Programs and Practices*. London and Thousand Oaks, CA: Sage, p. 243–265.

Speer, S. (2010). Peer Evaluation and its Blurred Boundaries: Results from a Meta-evaluation in Initial Vocational Education and Training. *Evaluation*, 16, p. 413–430.

Turner, D. (2003) // *Evaluation Ethics and Quality. Results of a Survey of Australasian Evaluation Society Members*. Available at http://www.aes.asn.au/about/ethics_survey_summary.pdf. Site visited 7th November, 2006.

Van Manen, M. (1991). *The Tact of Teaching: The Meaning of Pedagogical Thoughtfulness*. London, Ontario: Althouse Press.

van Vught, F. A., Westerheijden, D. F. (1994). Towards a General Model of Quality Assessment in Higher Education // *Higher Education*, 28, p. 355–371.

Warschburger, P. (2009). *Beratungspsychologie*. Heidelberg: Springer.

Įteikta 2012 m. rugsėjo mėn.

Delivered 2012 September

JEAN-LUC PATRY

Mokslinių interesų kryptys: situacijos specifiškumas, vertybės moksle, metodai ir įvertinimas.

Research interests: situation specificity, values in science, methods and evaluation.

Zalcburgo universitetas
 Švietimo tyrimų katedra

Salzburg University
 Department of Education Research

*Erzabt-Klotz-Strabe-A-5020, Salzburg, Austria
 jean-luc.patry@sbg.ac.at*

ANGELA GASTAGER

Mokslinių interesų kryptys: novatoriškos mokymosi aplinkos kūrimas, tyrimų konsultacijos ir įvertinimas.

Research interests: innovative learning environments, research counseling and evaluation.

Štirijos pedagoginis universitetas

University of Teacher Education Styria

*Erzabt-Klotz-Strabe-A-5020, Salzburg, Austria
 angela.gastager@phst.at*